

Inget rum för trygghet – barn och unga om vräkning och hemlöshet

Temarapport Max18 – 2016

Innehåll

Barnkonventionen	3
Definitioner	4
Förord	5
Inledning	6
Metod	7
Lägesbeskrivning	8
Vräkning av barnfamiljer	12
Sten-Åke Stenberg:	
”Förmågan och samordningen brister allt för ofta”	15
Barn och unga om att bli vräkt från sitt hem	16
Barnombudsmannen om vräkning av barnfamiljer	19
Hemlösa barn	24
Barn och unga om hemlöshet	27
Joonas Terje:	
”Det viktigaste är att det finns en planering”	31
Barnombudsmannen om hemlöshet	32
Barnombudsmannens förslag	36

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, lands- ting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Barnkonventionen

FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER (barnkonventionen) innehåller rättigheter som varje barn ska ha och gäller alla upp till 18 år som bor eller vistas i ett land. Artikel 2, 3, 6 och 12 är barnkonventionens fyra grundprinciper. Övriga bestämmelser i barnkonventionen ska tolkas i ljuset av dessa.

- > **Artikel 2** handlar om alla barns lika värde och rättigheter. Inget barn får diskrimineras.
- > **Artikel 3** anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska tas till barnets egen åsikt och erfarenhet. Konventionsstaten ska, i enlighet med artikel 3, tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för barnets välfärd.
- > **Artikel 6** understryker varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Artikel 6 handlar inte bara om barnets fysiska hälsa utan också om den andliga, moraliska, psykiska och sociala utvecklingen.
- > **Artikel 12** lyfter fram barnets rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör henne eller honom. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.
- > **Artikel 27** slår fast barnets rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Föräldrar, och andra som är ansvariga för barnet, har det huvudsakliga ansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling. Konventionsstaterna ska bistå och vid behov erbjuda materiellt bistånd och utarbeta stödprogram för att garantera denna rättighet, särskilt gällande mat, kläder och bostad.
- > **Artikel 31** erkänner barnets rätt till lek, vila, fritid och rekreation som är anpassad till barnets ålder samt rätt till att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

Definitioner

50/10-kvot – En kvot som utgår från att inkomsten för medianinkomsttagaren (den som tjänar den mittersta inkomsten) delas med den tionde percentilen (den person som befinner sig så att de har 10 procent av populationen som tjänar mindre och 90 procent av populationen som tjänar mer än dem).

Percentiler – Delar upp en population i hundra lika stora grupper i ordning, exempelvis efter inkomst. Den tionde percentilen har 10 procent under sig och 90 procent över sig, för den 90 percentilen gäller motsatsen. Den femtionde percentilen är detsamma som medianen.

Median – Det mittersta värdet. I inkomstfördelningen motsvarar det den person som har lika många personer som tjänar mindre som personer som tjänar mer. Då inkomstfördelningar tenderar att vara snedfördelade används denna ofta istället för medelinkomst.

Inkomststandard – Kvoten mellan hushållets disponibla inkomst och hushållets baskonsumtion. Hushållets baskonsumtion består av riksnormen för försörjningsstöd, schabloniserad boendeutgift, utgift för hushållsel efter hushållsstorlek, barnomsorgsutgift, lokala resor för personer 18 år eller äldre, fack- och A-kasseavgift för personer som är anställda och jobbar minst halvtid samt hemförsäkring.

Låg inkomststandard – En inkomststandard på 1 innebär att inkomsterna precis räcker för att betala för boende och de nödvändigaste levnadsomkostnaderna. I ett hushåll med inkomststandard under 1, eller låg inkomststandard, räcker inkomsterna inte till att betala för boende och de nödvändigaste levnadsomkostnaderna.

Ekonomisk utsatthet – EU:s definition för relativ fattigdom och innebär att inkomsten är mindre än 60 procent av medianens inkomst (justerat för hushållets storlek).

Informellt påtvingad avflyttning – Hyresgästen godtar en uppsägning av hyresvärden och flyttar utan rättslig prövning.

Formellt påtvingad avflyttning – Hyresgästen godtar en uppsägning av hyresvärden efter en rättslig prövning och flyttar innan ett vräkningsförfarande inleds.

Dold vräkning – Informellt och formellt påtvingade avflyttningar. Dessa går inte att hitta i statistiken.

Vräkning/avhysning – Om uppsägningen är giltig kan hyresvärden begära att Kronofogden genomföra en påtvingad avhysning av hyresgästen även om denna inte godtagit uppsägningen.

Hemlöshet – De olika hemlöshetssituationerna omfattar personers akuta brist på tak över huvudet, såväl som mer långvariga boendeformer som beträffande kontraktsform inte kan jämföras med eget boende.

Akut hemlöshet – Avsaknaden av långsiktigt boende såsom uteliggare och boende härbärgen, hotell- och vandrarhem för bostadslösa och liknande lösningar.

Hotell och vandrarhem för bostadslösa – En bostadslösning där socialtjänsten hyr rum för att inhysa hemlösa personer på dygnsbasis.

Tillfälliga boendelösningar – Boenden där den boende saknar alla former av kontrakt eller rätt till boendet. I rapporten skiljs dessa från sociala kontrakt på den sekundära bostadsmarknaden. Det handlar antingen om att bo på hotell- eller vandrarhem för bostadslösa eller utan kontrakt hos vänner eller släktingar.

Sociala kontrakt – Ett kontrakt som kommunen äger och hyr ut i andra hand till hyresgästen, ofta med tillsyn eller särskilda villkor eller regler.

Sekundära bostadsmarknaden – Kommunernas utbud av boendelösningar för personer som inte själva kan skaffa sig en bostad, eftersom de av olika anledningar inte blir godkända som hyresgäster på den ordinarie bostadsmarknaden. Dessa boendelösningar innebär någon form av hyresavtal, vanligtvis andrahandskontrakt, där boendet är förenat med tillsyn eller särskilda villkor eller regler. Denna grupp har ofta långsiktiga kontrakt.

Förord

Barnombudsmannens uppdrag är enligt lag att lyssna på barn och unga samt bevaka och driva på genomförandet av barnkonventionen i Sverige.

Vad händer med de barn som blir vräkta från sina bostäder? Hur tänker barnen själva om sin situation? Hur är det att som barn leva i hemlöshet, i tillfälliga otrygga bostadslösningar?

Barnombudsmannen har de senaste åren lyssnat på barn som lever i hemlöshet, en del efter att först ha blivit vräkta från sin bostad. De barn vi har mött representerar förstås enbart sig själva, men deras berättelser visar hur situationen kan upplevas för barn och bidrar till att identifiera brister i samhällets stöd.

Det har varit starka möten där barn och ungdomar bland annat beskrivit hur vräkningar och hemlöshet lett till otrygghet, isolering, förstörd skolgång, drogmissbruk och självmordstankar. Liv berättar hur det är att växa upp på ett hotellhem, i ett boende där hon dagligen tvingas möta vuxna med missbruksproblem och psykisk ohälsa. Molly beskriver att hon inte har berättat om vräkningen för sina vänner, inte för någon. Hasna orkar inte gå till skolan efter att ha varit med om att vräkas.

Undersökningar i en rad kommuner de senaste åren tyder på att antalet barn i hemlöshet ökar snabbt i Sverige. Någon nationell enhetlig statistik finns dock inte. Det finns inte heller någon uppföljning av hur situationen faktiskt blir för de barn som vräks. Vi har mött barn som är förvånade och besvikna över att socialtjänsten inte lyssnade på dem varken under eller efter vräkningen. Barn kan också beskriva att de inte får information, att vräkningen kommer som en chock och att de därefter tvingas ta stort ansvar inte bara för sig själva utan även för sin förälder.

För de barn vi har mött är det en ringa tröst att Sverige generellt är ett bra land att växa upp i för barn. Barn är inget genomsnitt, det handlar om individer. För att föreslå rätt åtgärder är det dock viktigt att förstå problemets omfattning och karaktär. I Barnombudsmannens statistik-tjänst Max18 finns bland annat indikatorer om ekonomisk utsatthet, låg inkomststandard och barn som upplevt vräkningar.

Sammantaget visar dessa indikatorer och annan statistik en komplex bild över utvecklingen på 2000-talet. Antalet barn berörda av vräkningar har minskat, samtidigt ökar andelen barnfamiljer som vräks för skulder under 10 000 kr till att omfatta mer än hälften av alla barnvräkningar. Andelen barnfamiljer med låg inkomststandard är i stort oförändrad. Under samma tid har den relativa utsattheten för de tio procent av barnen som lever i familjer med de lägsta inkomsterna ökat.

Enligt Boverket har boendoutgifterna för de allra mest utsatta ökat snabbare än den disponibla inkomsten och därmed minskat de marginaler som redan innan var små eller obefintliga. I praktiken innebär det i kombination med en alltmer ansträngd bostadsmarknad att det för barnfamiljer i ekonomisk utsatthet har blivit svårare att hitta en bostad eller behålla den bostad de har.

Fredrik Malmberg, barnombudsman

UNICEF visar i sin senaste rapport om barns ekonomiska situation i OECD-länderna att Sverige sedan 2010 fallit från femte till sextonde plats vad gäller ekonomisk jämlikhet för barn och att Sveriges utveckling avviker från de övriga nordiska länderna. Rapporten visar också att ojämlikheten i hälsa och utbildning också blivit större i Sverige under 2000-talet. Enligt UNICEF hänger ekonomisk ojämlikhet samman med andra former av ojämlikhet.

Enligt artikel 27 i barnkonventionen har barn rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Föräldrar, och andra som är ansvariga för barnet, har det huvudsakliga ansvaret. Konventionsstaterna ska vid behov erbjuda materiellt bistånd och utarbeta stödprogram för att garantera denna rättighet, särskilt gällande mat, kläder och bostad.

När barnkonventionen blir svensk lag blir den direkt tillämplig och det skärper kraven på att se över annan lagstiftning, förordningar och föreskrifter. Ett samhälle som tar barns rättigheter på allvar kan inte acceptera att barn tvingas växa upp under de förhållanden de barn vi mött vittnar om.

Barnombudsmannen föreslår en lagändring som skärper kraven på socialtjänstens vräkningsförebyggande arbete och som säkerställer barns rättigheter till ett tryggt boende om en vräkning ändå inte kan undvikas. Socialstyrelsens öppna jämförelser från 2016 visar att det i endast 23 procent av landets kommuner finns en aktuell rutin för att förhindra att barnfamiljer vräks.*

Barnombudsmannen anser att det behövs nationell statistik för att följa utvecklingen som rör hemlöshet bland barn. Vi föreslår också en tidsgräns för hur länge barn ska kunna placeras i tillfälliga boendelösningar. Barnombudsmannen anser att en utredning behöver tillsättas med uppdrag att föreslå åtgärder mot hemlöshet och vräkning som rör barn, exempelvis att barnvräkningar försvåras genom en förlängd återvinningsfrist.

*I rutinen ingår att socialtjänsten muntligen kontaktar barnfamiljer vid kännedom om att hyresskuld föreligger. Socialtjänsten har ansvaret för att upprätthålla kontakten med barnfamiljen till dess att hyresskulden är reglerad. I handläggningen ska barnperspektivet särskilt beaktas.

Inledning

INKOMSTKLYFTORNA I SVERIGE har enligt all tillgänglig statistik ökat snabbt under de senaste tio åren. Många barnfamiljer har fått det bättre samtidigt som de med lägst inkomster fastnat på en låg nivå. I kombination med en alltmer ansträngd bostadsmarknad och ökade hyror har detta inneburit att familjer i ekonomisk utsatthet har fått svårare att hitta och/eller behålla ett boende.

De senaste årens ökning av antalet barn i tillfälliga boenden är enligt Barnombudsmannen mycket oroande. Ytterligare ett bekymmer är att det drabbar familjer som redan befinner sig i en pressad situation, exempelvis i separationer eller våldutsatthet, samt utlandsfödda som ofta har svaga sociala nätverk i Sverige. Denna utveckling riskerar att skapa ett ännu större – eller i värsta fall permanent – utanförskap för de mest utsatta barnen. Boverket har larmat om problemet för dessa grupper, men alltför ofta saknas ett barnperspektiv när det talas om lösningar. Boendet blir en fråga för de vuxna trots de förödande konsekvenser vräkningar och hemlöshet kan ha på barnens liv.

Barnombudsmannen har träffat barn som har blivit vräkta och/eller lever i tillfälliga boendelösningar såsom hotell och vandrarhem för bostadslösa, i Socialtjänstens boenden, inneboende hos vänner och familj eller i andra tillfälliga lösningar. Barnen lever i familjer som aldrig kommit in på bostadsmarknaden, i familjer med ekonomiska svårigheter, missbruk, psykisk ohälsa, eller som av andra anledningar har haft svårt att behålla sin bostad. Orsaken till vräkning och hemlöshet varierar stort. Ibland handlar

det om att vara ny i Sverige, om ekonomiska svårigheter, social problematik eller sjukdom. Gemensamt för de barn vi träffat är att de påverkas starkt av den osäkerhet som det innebär att inte ha ett tryggt boende. Vardagen påverkas av trångboddhet och upprepade flyttar. Ofta tar barnet ett stort ansvar för familjens situation, ibland blir rollerna helt ombytta.

Ett eget boende är den starkaste önskan hos de barn som Barnombudsmannen träffat. Att ha ett eget hem skulle innebära trygghet. Det som gör en pojke lycklig är ”lugn och ro. Att känna mig trygg någonstans, att inte ständigt vara i hot, att inte veta när nästa mål mat kommer och om man får bo kvar. Att bara ha en stabil plats där man får vara och får kalla sitt, det gör mig fruktansvärt lycklig, att få göra något vettigt med sin tid.”

Enligt artikel 27 i barnkonventionen har staten en viktig uppgift i att tillförsäkra att barnet har en levnadsstandard som möjliggör deras utveckling om vårdnadshavarna inte förmår göra detta. Detta gäller speciellt frågor som rör bostad, mat och kläder.

I denna rapportens första del beskrivs förändringar i barnfamiljers ekonomiska utsatthet och hur det påverkat deras boendesituation på en allt hårdare bostadsmarknad. Den andra delen handlar om vräkningar där barn förlorar sitt hem och den sista delen tar upp tillfälliga boenden och hemlöshet. Dessa delar länkas samman genom att barn som upplever konsekvenserna av denna utsatthet får berätta om sina erfarenheter.

Metod

STATISTIKTJÄNSTEN MAX 18

Statistiken i Barnombudsmannens statistiktjänst Max18 beskriver hur barns levnadsförhållanden utvecklas över tid och skiljer sig åt mellan grupper. Genom att dela in statistiken efter kategorier som kön, familjesammansättning och utländsk bakgrund går det att identifiera grupper av barn som av olika skäl inte får sina rättigheter tillgodosedda. Den kunskap som hämtas från Max18 kan användas för att identifiera behov, fatta beslut och prioritera insatser som är viktiga ur ett barnrättsperspektiv.

I den här rapporten använder vi indikatorerna för ekonomisk utsatthet, låg inkomststandard och barn som upplevt en vräkning. Då tidigare forskning visat att ensamstående mödrar och barn med utländsk bakgrund¹ har en förhöjd risk att befinna sig i ekonomisk utsatthet har dessa grupper redovisats separat för de två förstnämnda indikatorerna. Vad gäller vräkning är inte denna statistik tillgänglig.

Statistiken i Max18 är enbart beskrivande. Det innebär att den inte ger svar på varför dessa skillnader existerar. I denna rapport nöjer vi oss med att redovisa skillnader mellan grupperna snarare än att söka ett svar på den frågan.

PEJLING OCH DIALOG

Den här rapporten tar sin utgångspunkt i hur 28 barn och unga med egen erfarenhet av vräkning, hemlöshet och tillfälliga boenden själva ser på sin situation och deras råd till förbättring och förändring. De barn som medverkar i rapporten träffade Barnombudsmannen inom ramen för regeringsuppdraget Pejling och dialog. Regeringsuppdraget pågick mellan 2012–2014 och syftade till att öka ansvariga statliga, regionala och kommunala aktörers kännedom om den nationella strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige.²

Barnombudsmannen träffade 18 flickor och 10 pojkar i åldrarna 7–20 år under 2013–2014. Sju av dem har blivit vräkt och 21 barn levde i hemlöshet eller tillfälliga boendelösningar. De unga som var över 18 när vi träffade dem hade alla erfarenhet av vräkning och/eller tillfälliga boendelösningen före 18 års ålder. Totalt pejlade vi 10 kommuner (Västerås, Gävle, Sollentuna, Sigtuna, Stockholm, Spånga-Tensta stadsdelsförvaltning, Skarpnäcks stadsdelsförvaltning, Malmö, Linköping och Norrköping) samt Inspektionen för vård och omsorg (IVO) avdelning syd, sydväst och öst.

AVGRÄNSNINGAR

Barnombudsmannen är medveten om att rapporten med sin kvalitativa ansats inte tecknar en fullständig bild av situationen i Sverige för *alla* hemlösa barn eller barn som utsatts för en vräkning. Inte heller ger rapporten en heltäckande bild av situationen för *alla* barn i trångboddhet. Rapporten avgränsas till att belysa och analysera olika aspekter av att bli vräkt, att bo tillfälligt hos släkt eller vänner, att bo på akutboenden såsom vandrarhem eller hotell, inom den sekundära bostadsmarknaden eller andra

tillfälliga korta boendelösningar. Barnombudsmannen är medveten om att det finns grupper av barn som riskerar en särskild utsatthet när det gäller hemlöshet eller trångboddhet såsom exempelvis barn till EU-medborgare som lever i utsatthet, barn som saknar nödvändiga tillstånd och asylsökande barn. De barn som Barnombudsmannen träffat inom ramen för Pejling och dialog och inom denna studie har inte haft denna bakgrund. Barnombudsmannen menar att boendesituationen för särskilt utsatta grupper behöver undersökas vidare och vi kommer att belysa ämnet inom ramen för kommande arbeten.

De 28 barn som vi träffat representerar sig själva. Resultaten är inte möjliga att generalisera till alla barn och unga som lever i hemlöshet eller som har erfarenhet av en vräkning. Barnens berättelser ger däremot ett viktigt tillskott i kunskapen om hur barn och unga själva upplever sin situation och identifierar viktiga utvecklingsområden.

EXPERTER PÅ SIN SITUATION

Träffarna har skett utifrån metoden Unga direkt som utgår från att barnet är expert på sin situation. Kärnan i metoden är att du på allvar lyssnar till vad barn och ungdomar har att säga och att du låter dem tala till punkt. Vi har haft individuella samtal och gruppsamtal där barnen har fått prata fritt utifrån sin situation om hur de har upplevt samhällets stöd. Samtalen har varit frivilliga och barnen har själva fått ta ställning till om de vill vara med, under förutsättning att deras vårdnadshavare har samtyckt till detta. De har när som helst kunnat avbryta samtalen. Alla barn är garanterade anonymitet, vilket innebär att de inte medverkar med sina riktiga namn i rapporten. Barnen kan förekomma med andra alias i andra delar av Barnombudsmannens arbete.

Efter att ha transkriberat samtalen har vi analyserat materialet och lyft fram återkommande teman. Barnombudsmannens analys utgår från de teman som barnen själva har pratat om och som vi sedan diskuterar ur ett barnrättsperspektiv.

¹ I Max18 definierat som att barnet har minst en förälder född utanför Sverige. ² Mer information om Pejling och dialog finns på vår webbplats www.barnombudsmannen.se där också den nationella strategin finns.

Lägesbeskrivning

Diagram 1

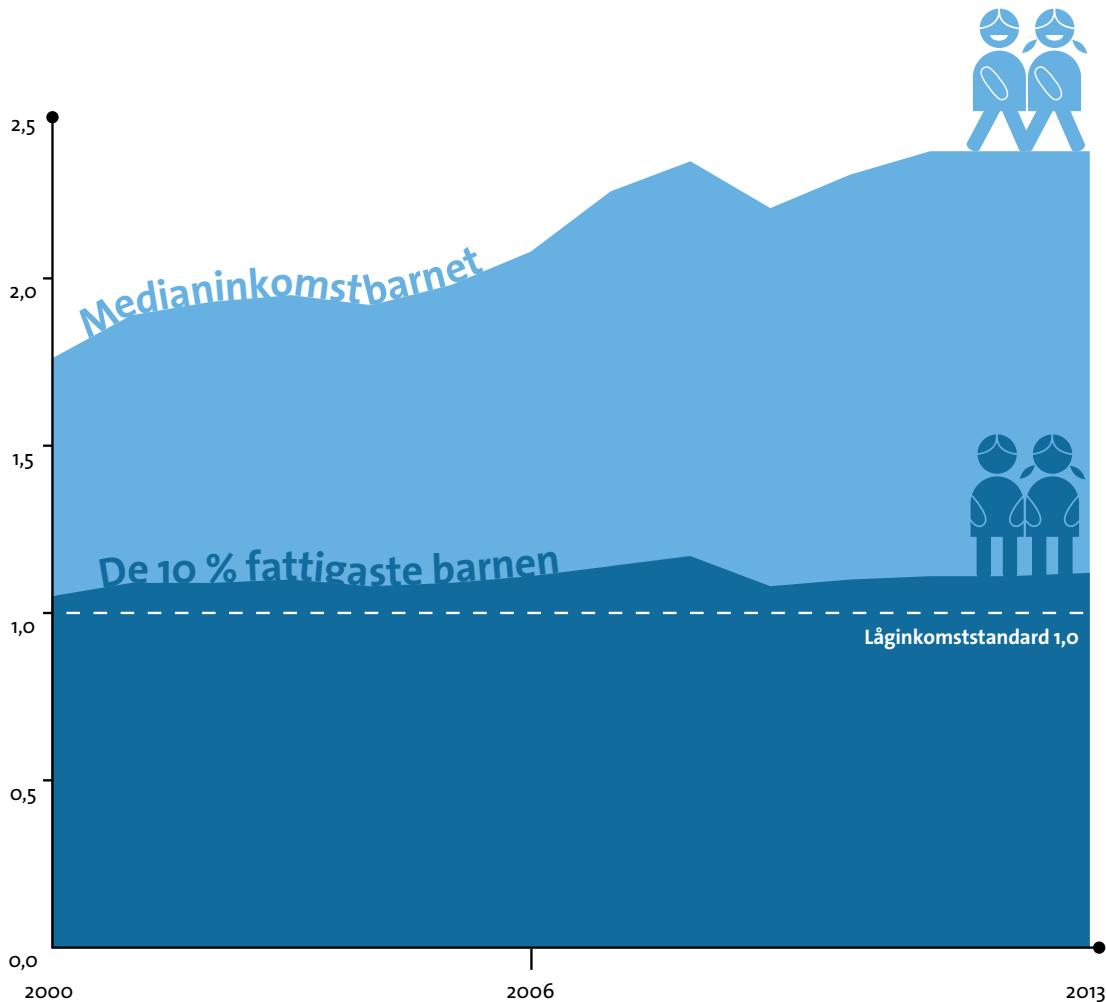

Diagram 1 visar klyftan mellan medianinkomstbarnet och de fattigaste barnen (ur vilken den så kallade 50/10-kvoten kan beräknas) under 2000-talet. Källa: Rädda barnen.

EKONOMISK UTSATTHET OCH DE ÖKANDE KLYFTORNA

Sverige har under ett antal år haft en ekonomisk tillväxt som är större än i många andra EU-länder. Detta innebär att fler barnfamiljer har fått ett ökat ekonomiskt utrymme. Samtidigt som den ekonomiska tillväxten har varit god har inkomstklyftorna sedan 90-talet växt snabbare än i de flesta OECD-länder³ vilket innebär att fler lever i relativ ekonomisk utsatthet idag än på flera decennier.⁴ Dessa två motsatta trender gör att det inte går att ge en entydig bild av hur många barn som lever i ekonomisk utsatthet då de två måtten *låg inkomststandard* och *ekonomisk utsatthet* pekar

åt motsatta håll. Andelen barnfamiljer med låg inkomststandard minskar snabbt åren före millennieskiftet för att sedan stabilisera sig runt tio procent. Under samma period ökar dock andelen barnfamiljer som lever på inkomster lägre än 60 procent av medianinkomsten för att år 2014 omfatta nästan vart femte barn.

UNICEF, som publicerat en serie rapporter⁵ om barns ekonomiska situation i OECD-länder sedan millennieskiftet, visar i sin senaste rapport hur de ökade inkomstklyftorna drabbar de tio procent av barnen som lever i familjer med de lägsta inkomsterna. De visar att den relativa utsattheten för dessa barn ökat sedan 2010 då en liknande jämförelse

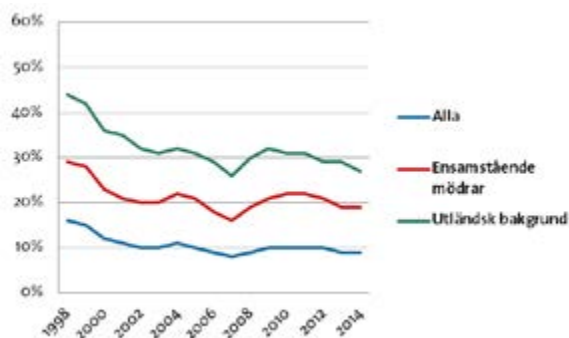
³ OECD. OECD Income inequality data update: Sweden. 2015. ⁴ SCB. Sverige lever gott, men risken för fattigdom ökar. 2016. ⁵ Serien Innocenti Report Card publicerar rapporter som undersöker utsatthet barn 2000.

gjordes och att Sverige fallit från femte till sextonde plats⁶ vad gäller ekonomisk jämlikhet för barn. Därmed avviker Sverige från de övriga nordiska länderna som placerar sig högt vid båda tillfällena och blivit mer ekonomiskt jämlika för barn mellan mätningarna.⁷ Sedan rapporten 2007 har andelen barn som lever på mindre än 50 procent av medianinkomsten – alltså ett strängare mått än EU:s officiella fattigdomsmått – fördubblats och ligger nu på 9,1 procent av alla barn.⁸ Rapporterna visar också att ojämlikheten i utbildning och hälsa blivit större i Sverige under 2000-talet.⁹ Enligt UNICEF hänger dessutom ekonomisk ojämlikhet samman med andra former av ojämlikhet. Ekonomisk utsatthet kan alltså inte isoleras från andra former av utsatthet och en ökad ojämlikhet mellan barns ekonomiska situation kan därför antas ha negativa effekter för deras livssituation både nu och i framtiden.

TRENDER HOS OLIKA GRUPPER AV BARN

En viktig fråga är om den ekonomiska utsattheten drabbar vissa grupper av barn hårdare än andra och vilka dessa grupper i så fall är. I en artikel från 2012 om trender i barnfattigdom i Sverige konstateras att det finns två speciellt sårbara grupper: barn med ensamstående mödrar och barn med utländsk bakgrund.¹⁰ I en tilläggsrapport till UNICEF:s senaste rapport, som jämför barn med utländsk bakgrund med barn med infödda föräldrar, konstateras att Sverige har den största ekonomiska ojämlikheten i Europa och pla-

Diagram 2

I Diagram 2 visas andelen barn i den mest utsatta situationen, de som lever i hushåll med låg inkomststandard.

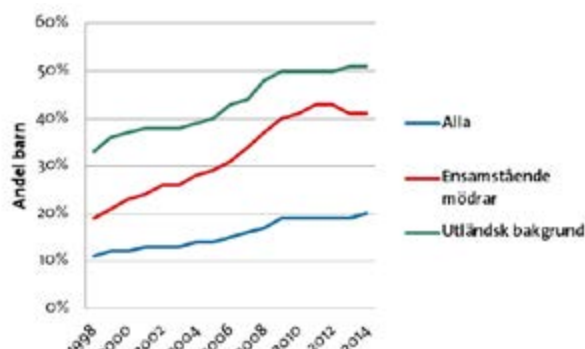
Källa: Max18

cerar sig i den absoluta botten vad gäller hälsa och välmående.¹¹ I Barnombudsmannens statistiktjänst Max18 finns det uppgifter om hushållets sammansättning och utländsk bakgrund och vi väljer därför att studera utvecklingen för de två grupperna i relation till befolkningen som helhet. Här är skillnaderna mellan grupperna stora. 1998 befinner sig 44 procent av barnen med utländsk bakgrund och 29 procent av barn med ensamstående mödrar i hushåll med låg inkomststandard jämfört med 16 procent av barnen som helhet. 2014 har andelen gått ner i samtliga grupper

men fortfarande befinner sig 27 procent av barn med utländsk bakgrund, 19 procent av barn med ensamstående mödrar och nio procent i populationen som helhet i hushåll med låg inkomststandard. Trots att andelen minskar mest i de mer utsatta grupperna förblir det relativa gapet konstant. Både i början och i slutet av perioden är risken ungefär dubbelt så stor att bo i ett hushåll med låg inkomststandard om barnet lever med en ensamstående mor och tre gånger så stor om barnet har utländsk bakgrund jämfört med genomsnittet i befolkningen. Jämför vi med sammanboende föräldrar eller barn med svensk bakgrund blir utvecklingen ännu tydligare. I gruppen barn med två infödda föräldrar har barn i hushåll med låg inkomststandard sjunkit från 12 procent 1998 till fyra procent 2014. I gruppen med sammanboende föräldrar har andelen halverats under samma period och ligger på sex procent 2014.

I diagram 3 ser vi det relativa måttet för ekonomisk utsatthet, de som lever på inkomster som är lägre än 60 procent av medianinkomsten. Med detta mått ökar den ekonomiska utsattheten i samtliga grupper, men precis som med

Diagram 3

Källa: Max18

låg inkomststandard sker det från olika ursprungsnivåer. I början av perioden lever elva procent av samtliga barn i relativ ekonomisk utsatthet, en siffra som ökat till 20 procent 2014. Under samma period ökar antalet barn i ekonomisk utsatthet med ensamstående mödrar från 19 till 41 procent och hos barn med utländsk bakgrund ökar det från 33 till 51 procent. I denna grupp har alltså barn som bor med ensamstående mödrar haft den sämsta utvecklingen över tid både vad gäller absoluta och relativa skillnader till andra grupper. Precis som med den låga inkomststandardens förstärks bilden om vi jämför grupperna med barn till sammanboende föräldrar respektive barn med svensk bakgrund. I dessa två grupper har andelen i ekonomisk utsatthet endast ökat marginellt under perioden. I gruppen barn med sammanboende föräldrar från nio till 14 procent och i gruppen med svensk bakgrund från åtta till elva procent.¹²

⁶ Antalet länder är fler 2016, men alla de som placerar sig före Sverige deltog även 2010. ⁷ UNICEF, Fairness for Children. Innocenti Report Card 13. 2016 och UNICEF, The Children Left Behind. Innocenti report Card 9. 2010. ⁸ UNICEF, Fairness for Children. Innocenti Report Card 13. 2016 och UNICEF, An overview of child well-being in rich countries. Innocenti Report Card 7. 2007. ⁹ UNICEF, Fairness for Children. Innocenti Report Card 13. 2016. ¹⁰ Lindquist, M. & Sjögren Lindquist, G. The Dynamics of Child Poverty in Sweden. Journal of Population Economics, Vol. 25, Issue 4, 2012. ¹¹ UNICEF. Bottom-end inequality: Are children with an immigrant background at a disadvantage? 2016. ¹² Det är dessutom så att i gruppen med sammanboende föräldrar finns många barn med utländsk bakgrund och i gruppen med svensk bakgrund finns många ensamstående mödrar. En vidare analys skulle kräva individdata, men det är sannolikt att andelen barn med svensk bakgrund som har sammanboende föräldrar inte ökat alls under perioden.

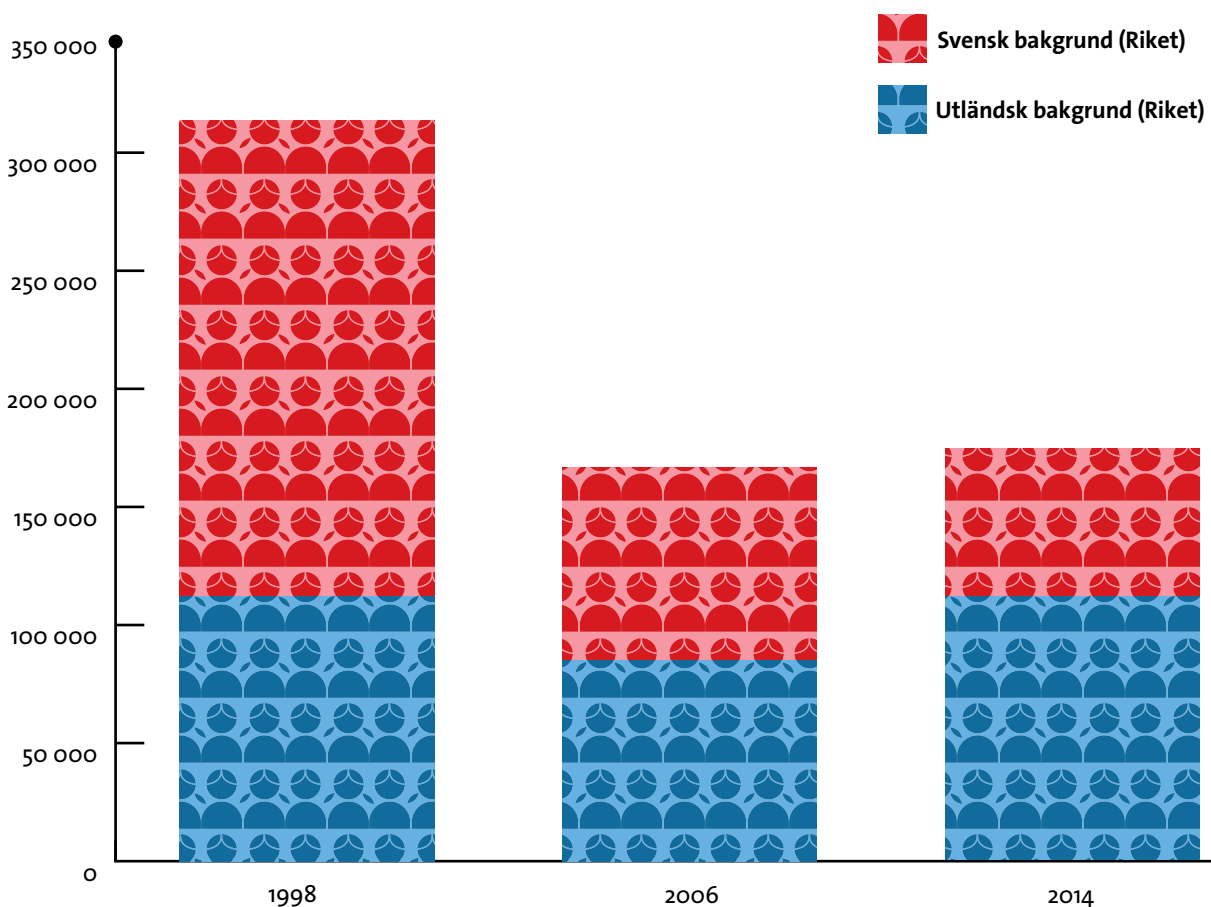
LÅG INKOMSTSTANDARD: ANDELEN BARN MED UTLÄNDSK BAKGRUND HAR ÖKAT KRAFTIGT

Andelen barn i en viss situation riskerar alltid att bli missvisande om sammansättningen av olika gruppernas relativa storlek förändras. Både det totala antalet barn och barn med ensamstående mödrar ligger förhållandevis konstant över perioden, men gruppen barn med utländsk bakgrund har ökat från drygt 250 000 till drygt 400 000 över perioden.

Antalet barn med svensk bakgrund som lever i familjer med låg inkomststandard har minskat

från drygt 200 000 barn 1998 till drygt 60 000 barn 2014. I gruppen barn med utländsk bakgrund finns drygt 110 000 barn i familjer med låg inkomststandard både 1998 och 2014. Tillsammans har dessa förändringar inneburit ett skifte där vi gått från att nästan dubbelt så många barn med svensk bakgrund levde i familjer med låg inkomststandard jämfört med barn med utländsk bakgrund till nära nog det omvända förhållandet.

Diagram 4

Källa: Max18

EKONOMISK UTSATTHET OCH BOENDE

Svenskar lägger i en europeisk jämförelse en förhållandvis stor del av sin inkomst på boendet och det är den klart största enskilda posten i hushållens ekonomi.¹³ Det är också de hushåll med sämst ekonomi som betalar störst andel av sin inkomst för boendet och har svårast att få pengarna att räcka till andra nödvändiga utgifter.¹⁴ Detta gäller framförallt barnfamiljer och i synnerhet med en ensamstående förälder som befinner sig under medianinkomsten och personer som bor i hyresrätt.¹⁵ Trots att låginkomsttagare betalar en större andel av sin inkomst för sin bostad är trångboddheten större i denna grupp än högre upp i inkomstfördelningen.¹⁶

Trots att svenskarna har haft kraftigt ökade boendekostnader sedan början av nittioalet brukar det påpekas att ökningen i den disponibla inkomsten i genomsnitt har varit ännu större.¹⁷ Denna beskrivning tar dock inte hänsyn till att vi samtidigt också har sett ökade inkomstklyftor och att stora grupper endast upplevt blygsamma öknings i sin disponibla inkomst. Bland de tio procent barnfamiljer med lägst inkomster har det i praktiken inte skett någon inkomstökning alls.¹⁸ Skillnader i inkomstökning innebär att över sjuttio procent av befolkningen upplevt att boendekostnaderna ökat snabbare än den disponibla inkomsten och för de allra mest utsatta – där inkomstökningen varit ännu svagare – har boendekostnader minskat de marginaler som redan innan var små eller obefintliga.¹⁹ Detta har inneburit att bland de 40 procent med lägst inkomster har 46 procent så höga boendekostnader att de inte kan upprätthålla en baskonsumtion efter att hyran är betald.²⁰

Sedan 1990-talet har nybyggnation varit låg i Sverige och det har skapat ett växande bostadsunderskott. I nuläget har 240 av landets 290 kommuner brist på bostäder²¹ och Boverkets prognos pekar mot att 710 000 nya lägenheter behövs de närmaste tio åren.²² I skuggan av detta fungerar hyresmarknaden dåligt och detta drabbar framförallt resurssvaga hushåll som har svårt att skaffa sig ett boende på annat vis än på hyresmarknaden.²³ Detta innebär att allt fler lever i trångboddhet, på osäkra hyreskontrakt eller befinner sig i hemlöshet och en allt större andel av dessa är barn i ekonomiskt utsatta familjer. För att underlätta för hushåll med låga inkomster att få en hyresbostad beslutade Stockholm 2015 att sänka inkomstkraven på bostadssökande i de kommunala bostadsbolagen och 2016 slopade Göteborg inkomstkraven helt samtidigt som de underlättade för personer med skulder att få bostad. Både Stockholm och Göteborg försöker också hitta lösningar för att personer med låga inkomster ska kunna komma in på hyresmarknaden genom antingen billigare byggkostnader eller subventionerade hyror.²⁴

Denna rapport fokuserar på barn som på olika vis drabbats av svåra bostadssituationer, exempelvis genom vräkningar, tillfälliga bostadslösningar eller hemlöshet. Bostad är en basal rättighet för barn enligt artikel 27 i barnkonventionen. Ett adekvat boende är också kopplat till barns välmående på en lång rad områden, någonting som de barn vi talat med också vittnar om. Bristen på en adekvat och trygg bostad kan heller inte frikopplas från den ekonomiska utsatthet som dessa barn också lever med och som ytterligare förvärrar deras situation.

13 Boverket. Boendekostnader och boendekostnader – Sverige och Europa. 2009. **14–15** Boverket. Boende till rimlig kostnad. 2016. **16** Skifter Andersen, H & Magnusson Turner, L & Söholt, S. The special importance of housing policy for ethnic minorities: evidence from a comparison of four Nordic countries, *Journal of Housing Policy*, Vol 13, Nr 1, 2013. **17** Se exempelvis SCB, Boende och boendekostnader 2006, 2006. Och Boverket, Boendekostnader och boendekostnader – Sverige och Europa, 2009. **18** Rädda Barnen. Barnfattighedsrapport 2015.2015. **19** Boverket. Boende till en rimlig kostnad. 2016. **20** Boverket. Boende till en rimlig kostnad. 2016. **21** Boverket. Bostadsenkäten 2016 i korthet. 2016. **22** Boverket. Reviderad prognos över behovet av nya bostäder fram till 2025. 2016. **23** SOU2015:48. Bilaga 3. Bostadsmarknaden och den ekonomiska utvecklingen. **24** Stadsmissionen. Hemlös 2016. Bostäder för ekonomiskt svaga hushåll. 2016.

Vräkning av barnfamiljer

BAKGRUND

2005 presenterades en statlig utredning om barns utsatthet vid vräkningar.²⁵ Utredningen var mycket kritisk till den rådande situationen och påpekade att Socialtjänstens regler egentligen borde vara tillräckliga för att förhindra att barn vräktes. Brister i både kunskap, tillämpning och samordning medförde ändå att uppskattningsvis 1 000 barn vräktes årligen. För att komma tillrätta med dessa brister föreslog utredningen en lång rad åtgärder både vad gällde bättre statistik, större kommunalt ansvar och att socialtjänsten inrättade rutiner som förhindrar vräkningar som berör barn.

Under 2007 presenterade regeringen en nollvision för vräkningar av barn som en del av sin samlade strategi mot hemlöshet.²⁶ Regeringen gav Socialstyrelsen i samråd med Kronofogden, Boverket och Sveriges Kommuner och Landsting i uppdrag att implementera ett vräkningsförebyggande arbete för att nå målet.²⁷ I ett underlag för vräkningsförebyggande arbete som Socialstyrelsen presenterade 2008²⁸ ges en lång rad förslag på åtgärder för att få ner antalet vräkningar som berör barn, men i slutrapporten 2010 konstaterades att vid sidan av förbättrad statistik hade endast en mindre del av åtgärderna faktiskt implementerats.²⁹ 2010 tillsattes en ny utredning av Socialdepartementet och slutsatsen var att trots den tidigare målsättningen hade i praktiken lite hänt för att minska risken för vräkningar där barn är inblandade och att det vräkningsförebyggande arbetet i vissa fall fick motsatt effekt.³⁰ Det finns också exempel på att vräkningshot inneburit att socialtjänsten

separerat förälder och barn genom att flytta över vårdnaden på den andra vårdnadshavaren. Detta innebär i sin tur att en senare vräkning inte registreras som en vräkning som berör barn.³¹

Den nationella hemlöshetssamordnaren konstaterar i sin slutrapport att 2012 saknade sex av tio kommuner handlingsprogram för att förhindra vräkningar som berör barn och att det fanns stora skillnader i hur effektiva de existerande programmen var.³² Hemlöshetssamordnaren konstaterar också att det finns en stark länk mellan vräkningar och en efterföljande hemlöshet.³³ I en genomgång av kommunernas direktiv till allmännyttan konstateras att det är ovanligt att det finns direktiv som handlar om att arbeta förebyggande mot vräkningar som berör barn.³⁴

STATISTIK

Kronofogden står för en av de få konkreta framgångarna vad gäller arbetet med vräkningar som berör barn i och med den statistikdatabas som skapats för att kunna följa utvecklingen över tid. Statistiken sträcker sig tillbaka till 2008 och delar av denna ingår även i Max18.

Statistiken visar att vräkningar som berör barn har minskat under perioden 2008–2015 från drygt 700 barn år 2008 till knappt 500 barn 2015.³⁵ Utvecklingen ser med andra ord ut att gå åt rätt håll även om Sverige fortfarande befinner sig långt från att uppfylla nollvisionen. I andel har antalet barn minskat från 38 stycken per 100 000 barn till 24 per 100 000 barn.

Diagram 5

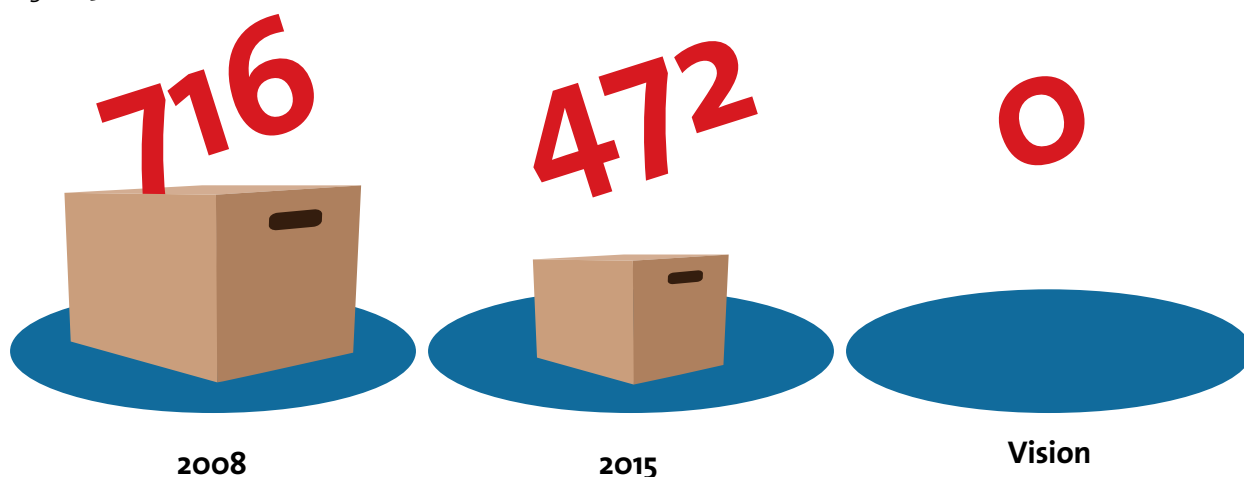

Diagram 5 visar antalet barn berörda av vräkningar 2008 samt 2005 i förhållande till nollvisionen. Källa: Max18.

²⁵ SOU 2005:88. Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn. 2005. ²⁶ Socialdepartementet. Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. En strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. Stockholm. 2007. ²⁷ Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Plan för genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. Stockholm. 2007. ²⁸ Socialstyrelsen. Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer. 2008. ²⁹ Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. Slutrapport. 2010. ³⁰ Socialdepartementet. Varför vräks barn fortfarande. 2011. ³¹ Socialstyrelsen. Vräkta barn. 2013. ³² Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren. 2014. ³³ Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren 2014. ³⁴ Länsstyrelserna. Ägardirektiv till allmän nytta. 2015. ³⁵ Under 2015 skedde en uppgång med 13 barn jämfört med 2014.

I diagram 6 ser vi dock att bilden är mer komplex. Där kopplas vräkningar som berör barn till det totala antalet vräkningar då dessa också har minskat under perioden. Räknar vi då om hur många barn som i genomsnitt berörs per vräkning visar det sig att väldigt lite har skett med det specifika arbetet att förhindra vräkningar som berör barn. Andelen barn per vräkning är i praktiken konstant under perioden 2008–2015.

Diagram 6

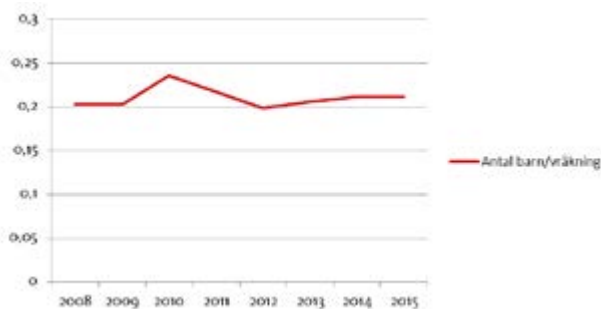

Diagram 6 visar det genomsnittliga antalet barn berörda per verkställd vräkning. Källa: Max18 och Kronofogden

I Kronofogdens mer detaljerade statistik som började 2013 finns ett antal indikatorer som fördjupar kunskapen om vräkningar som berör barn. Dessa kan användas för att undersöka om orsaken till det minskade antalet vräkningar verkligen är en följd av en policyförändring snarare än en del av en allmän trend. Under perioden 2013–2015 finns inget stöd i statistiken för att det på något vis skulle blivit bättre på att förhindra vräkningar av barnfamiljer om vi ser till andelen som vräks för hyresskuld, andelen permanentboende barn och andelen barn till ensamstående föräldrar i vräkta hushåll.³⁶ De svaga trendförändringar som finns tyder snarare på en skärpning av tidigare villkor. Tittar vi

exempelvis på andelen barnfamiljer som vräks för skulder under 10 000 kronor har dessa ökat från 40 procent till 52 procent på tre år. Även allmännyttans andel av vräkningar som berör barn har ökat från 46 procent till 51 procent.³⁷

Minskningen av vräkningar som berör barn förefaller vara en del av en generell trend i samhället i stort. Ingenting tyder på att myndigheter har blivit bättre på att lokalisera och hjälpa just barnfamiljer som riskerar att vräkas jämfört med andra grupper. Ingenting tyder heller på att tröskeln för barnfamiljer att bli vräkta har höjts.

MÖRKERTAL

Alla barn som förlorar sitt boende blir inte heller formellt vräkta då familjer kan uppmanas att flytta ut ur sitt boende av hyresvärden antingen före eller under den summariska processen (den treveckorsperiod efter att hyresskulden uppstått som föregår att den faktiska vräkningsprocessen inleds och under vilken hyresgästen kan återvinna besittningsrätten om skulden betalas av hyresgästen eller socialtjänsten). Dessa påtvingade avflyttningar går inte att spåra i statistiken.³⁸ De kan finnas goda skäl för familjen att flytta ut ur lägenheten under denna period även om de inte har ett alternativt boende då de på så sätt kan undgå att bli formellt vräkta. Omfattningen av dessa flyttar är svår att skatta och har fått relativt liten uppmärksamhet i debatten, även om de kan vara lika smärtsamma och svårbegripliga för barnen.³⁹

De som aldrig kommit in på den ordinarie bostadsmarknaden och bor i osäkra andrahandskontrakt eller som inneboende kan också förlora sitt boende utan att det syns i statistiken. Inte heller personer som äger sin bostad och tvingas sälja den utan att ha ett nytt boende kommer att synas i statistiken. Det är omöjligt att uppskatta hur många barn som bor under osäkra förhållanden och förlorar sitt boende, men ingenting tyder på att antalet barn i hemlöshet har minskat.⁴⁰ Uppföljningen av de vräkta barnen är också bristfällig och studier visar att det ofta är svårt att ta reda på var de bor två år efter vräkningen.⁴¹

³⁶ Ungefär 90 procent vräks för hyresskuld, 75 procent är permanentboende i bostaden och 60 procent av de vräkta barnfamiljerna har en ensamstående förälder. ³⁷ Kronofogdens statistik över vräkningar som berör barn. <https://www.kronofogden.se/statistikavhyssning.html>. 2016–12–16 ³⁸ Socialstyrelsen. Vräkta barn. 2013. ³⁹ Intervju med Sten Åke-Stenberg 2016–09–16. ⁴⁰ Länsstyrelserna. Hemlöshet – en fråga om bostäder. Slutrapport för länsstyrelsernas hemlöshetsuppdrag 2012–2014 2015. ⁴¹ Konsumentverket. Vräkt i laga ordning. 1993 och Nilsson A & Flyghed J. Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta. Socialmedicinsk Tidskrift. 2004;81

Bild 1

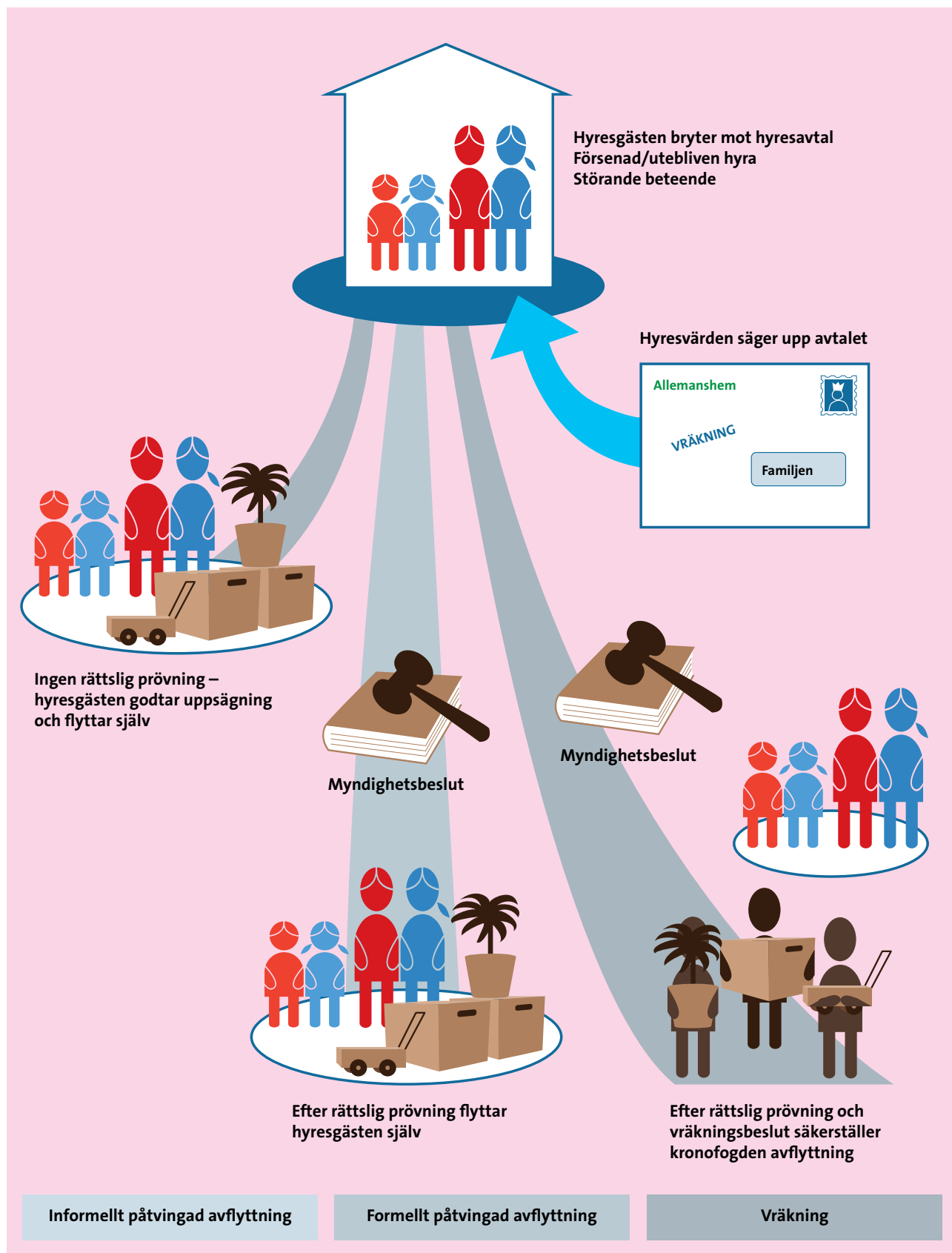

Bild 1 visar vräkningprocessen. En vräkning kan påbörjas om hyresgästen är åtta dagar sen med en hyresbetalning. Hyresvärden ska då meddela både hyresgästen och socialtjänsten. Under de kommande tre veckorna kan hyresgästen återvinna rätten till bostaden om de antingen själva eller socialtjänsten betalar skulden. Har inte skulden betalats under denna period går ärendet vidare till Kronofogden och efter denna tidpunkt är det endast via en frivillig överenskommelse med hyresvärden som processen kan stoppas. Om inte en sådan överenskommelse kommer till stånd verkställs avhysning. Bohag och annat kan magasineras i upp till tre månader.

Sten-Åke Stenberg:

”Förmågan och samordningen brister allt för ofta”

Debatten om de vräta barnen tenderar att bli för-
enklad på flera sätt. Det menar Sten-Åke Stenberg,
som har forskat om vräkning av barnfamiljer sedan
nittiotalet.

Sten-Åke Stenberg är professor i sociologi vid Stockholms
Universitet. Han anser att det är problematiskt att vräk-
ningsdebatten helt och hållet fokuserar på de formella
vräkningarna samtidigt som det finns ett stort mörkertal
kring familjer som flyttar tidigt i processen.

– En sådan påtvingad avflyttning kan visserligen öka
chanserna för att familjen snabbare ska kunna återetablera
sig på bostadsmarknaden, men för barnet kan en sådan
flytt vara lika plågsam som en faktisk vräkning, säger Sten-
Åke Stenberg.

Ett ännu större problem enligt Sten-Åke är dock att vräk-
ningen ofta ses som händelse snarare än som en process.
Han menar att vräkningen kan betraktas som ett trauma
som drabbar barnet och att det då är viktigt att ta ett steg
tillbaka och fundera lika mycket på var de hamnar efteråt
som när de hamnar där.

– Var befinner de sig efter ett dygn, en vecka, en månad
och efter ett år? Svaret på de frågorna, hur lång tid det
tar innan barnen hamnar i ett anständigt boende igen, är
viktiga för att veta hur djupt såret blir och hur lång tid det
kommer att ta för det att läka, säger Sten-Åke Stenberg.

SAKNAS ETT HELHETSGREPP

Sten-Åke Stenberg påpekar att ett socialt problem som
vräkningar inte kan isoleras från hur bostadsmarknaden
som helhet ser ut. Vräkningar och hemlöshet hör samman
på flera vis.

Sten-Åke Stenberg är professor i sociologi

– Hyresvärdarna har under lång tid kunnat höja kraven
för att få ett kontrakt. Detta innebär att barnfamiljer med
låga inkomster och med svag anknytning till arbetsmark-
naden har svårt att hitta ett boende överhuvudtaget, säger
Sten-Åke.

Ofta saknas det även ett helhetsgrepp kring familjernas
ekonomiska och sociala problem. Ibland måste samhällets
aktörer helt enkelt tänka bredare för att stötta familjer
med olika typer av svårigheter menar Sten-Åke Stenberg:

– Viljan att hjälpa och stötta finns, men förmågan och
samordningen brister allt för ofta. Ibland måste man tänka
bredare för att stötta familjer med olika typer av svårig-
heter. Mycket av arbetet med vräkningar som berör barn
kännetecknas av välvillig inkompetens.

Barn och unga om att bli vräkt från sitt hem

I **DETTA KAPITEL** berättar barn och unga om sina erfarenheter av att bli vräkta från sina hem. Orsaken till vräkningarna varierar. Det kan handla om att föräldrarna har svårigheter att hantera ekonomin, om psykisk ohälsa eller sociala problem. Några av barnen har blivit vräkta vid flera tillfällen. Samtliga har efter vräkningen hamnat i en kortare eller längre tid av hemlöshet och tillfälliga boendelösningar. Några har bott på soffan hos anhöriga eller vänner, andra har fått tillfälliga kontrakt via socialtjänsten. En flicka träffade vi på ett vandrarhem för bostadslösa och en pojke flyttade till en kolonilottsstuga efter vräkningen.

VRÄKNINGSDAGEN

De barn vi har träffat har olika erfarenheter av vräkningdagen. Ofta har det varit en omtumlande upplevelse. Några av barnen har själva varit närvarande, andra inte. Molly berättar att hon låg och sov när socialtjänsten först ringde på dörren för att meddela att familjen skulle vräkas. Flytten skulle ske omedelbart. Hon beskriver hur chockad hon blev av beskedet. "Jag satt bara där sedan fick jag panik och bara sprang ut [...]" Molly önskar att hon skulle fått tid att förbereda sig på vräkningen. Då hade hon kunnat göra sig beredd mentalt och hunnit packa sina saker. "Vi hann inte packa eller någonting, fick slänga ner lite grejer bara", berättar hon.

"Det kunde [socialtjänsten] ha gjort tidigare, berättat. Om det nu är så att vi blir vräkta så får vi bo där och ... ja, berätta lite." – Ines

Gemensamt för de barn som närvarat under vräkningdagen är att de inte uppfattat att Socialtjänsten funnits till för dem. "Men det kom ju två socialsekreterare varav jag inte talade med någon av dem. Jag fick inte. Eller de frågade mig ingenting", berättar en pojke. Han menar att det hade varit bra om socialtjänsten talat direkt till honom och försäkrat sig om var familjen skulle ta vägen efter vräkningen. "Det kunde verkligen varit bra om de hade haft någon pedagogisk människa som kunde ha talat med mig ensamt. Jag vet inte vad jag skulle sagt. Man är ju väldigt fäst vid sin mor och hade inte velat skiljas, men det hade nog varit bra om jag fått någon annan typ av boende. I alla fall under gymnasietiden."

Ines beskriver att det var många vuxna som medverkade under vräkningdagen. Hon berättar att socialtjänsten först inte vågade komma in i lägenheten, att de hellre stod utanför. "De trodde att vi inte ville att de skulle komma in. Då sade jag att då får de komma in för jag vill prata med dem, eftersom jag bara fått reda på det en timme innan".

Saga har inte så många minnen av vräkningen som skedde när hon var sex år. För henne var det mammas reaktion som stannat kvar i minnet många år efter vräkningen. "Mamma skulle hämta mig [...], men det var pappa som kom, och så gick vi till bilen och så satt mamma där och grät och så berättade hon att vi inte fick bo kvar. Jag förstod väl inte riktigt varför."

STÖD OCH INFORMATION

Flera av barnen tycker det är viktigt att Socialtjänsten talar med barnet enskilt och försäkras sig om att de har någon lämplig stans att ta vägen. Axel förtydligar att socialtjänsten inte ska lita på att föräldern talar sanning, och att de därför alltid ska följa upp vart barnet tar vägen. "De tog [mamma] på orden och så var det inget mer med det. Ingen uppföljning ingenting. Inget besök till det nya boendet som mamma påstod fanns."

Att socialtjänsten inte följer upp vart barnet tar vägen efter vräkningen kan få stora konsekvenser för barnet. Axel berättar att hans familj flyttade till en kolonistuga utan toalett och rinnande vatten mitt i vintern efter vräkningdagen. Flytten till stugan blev början på en lång rad flyttar under många års tid för familjen.

Socialtjänsten talade om för Ines att det var hennes föräldrar som var ansvariga för att berätta för henne att de skulle bli vräkta. Ines önskar att hon skulle ha fått information direkt från socialtjänsten istället. "Det är det som är jobbigt, att man bara får höra det från mamma och pappa", säger hon. En pojke är inne på samma linje: "Jag visste att jag är omyndig, alltså ett barn, då visste jag att jag hade rätt till att få något ordnat inom bostad. Det var jag helt medveten om. Något bra hade varit att socialen förklarat detta för mig, att jag har de här rättigheterna och så här mycket kan vi ordna för dig."

"Man kan ju tycka att man borde få mer hjälp utifrån, än att de bara kastar ut en ur hemmet och att man sedan typ får klara sig själva." – Saga

En del barn uttrycker att de inte vill ha kontakt med socialtjänsten medan andra velat ha mer kontakt och bättre uppföljning. "Vi ville ju inte vara där ... men vi behöver hjälp, sedan finns det dem som bara lever på socialbidrag, det tycker inte jag är okej. Men vi behövde bara hjälp just då för att komma igång", säger Molly. Hon berättar att socialtjänsten hade ordnat ett jourhem där hon och hennes syskon kunde få bo. Förslaget från socialtjänsten väckte både ilska och oro hos Molly, som inte ville skiljas från sina

föräldrar. "[Socialtjänsten] visste inte att vi kan vara hemma hos mormor eller någonting", berättar hon.

Efter vräkningen ringde socialtjänsten och ville träffa Tuva och hennes syskon. När de väl kom dit pratade socialtjänsten bara med mamman om "vuxengrejer" medan syskonen fick vänta i två timmar. "Så gick vi och frågade om vi kunde gå, för vi orkade inte sitta där. En timme senare så började de stänga och kallade oss till ett möte en annan gång. Då ville man inte gå dit igen", berättar Tuva.

Barnen vi träffat eftersöker mer stöd till familjen från socialtjänsten för att undvika en vräkning. Om en avhysning ändå sker vill de ha hjälp att hitta en ny bostad. Barn och unga vill även ha mer och tydligare information. Om barn inte vet vilket stöd som finns kan de heller inte be om det, påpekar en pojke.

"Börja med ett 'Hej', och sedan kanske man kan tala ensam, utan förälder, för man svarar olika när man har föräldrarna i närheten, det vet vi alla. Det är ingen raketforskning bakom det. Fråga om jag vet vart vi ska ta vägen, fråga hur det ser ut där. Det tycker jag borde vara a och o." – Axel

ILSKA OCH ORO

Att bli vräkt är enligt barn och unga som Barnombudsmannen träffat ofta en upplevelse som sätter djupa spår. Molly har varit med om flera vräkningar och berättar att hon mått dåligt i perioder. "Första gången som de sa att vi skulle vräkas och så kom de dit och sa att de skulle hjälpa oss, då var det oroligt, efter också. För man visste inte om de skulle hjälpa oss. Men det är ändå oroligt hela tiden. Och så var det bråk hemma om grejer och så där, pappa blev sur för minsta lilla grej bara för att han mådde dåligt." Molly beskriver hur hon påverkats av vräkningen: "På vardagarna ligger jag bara inne. Ibland är jag bara skitarg, men det går liksom upp och ner, men ibland när jag är hyfsat glad för det går liksom inte att vara sur hela tiden. Fast då äter jag inte eller någonting, bara ligger i sängen. Och mamma blir typ arg och ledsen för hon orkar inte se mig så här."

En pojke berättar att han i efterhand förstått att han hade ett stort behov av stöd. "Men då förstod jag inte att det kan vara jåkligt bra att tala med en psykolog [...]. För någonstans så mådde man inte bra alls." Han menar att det var svårt att som barn själv identifiera sitt behov av stöd eftersom han inte visste om något annat sätt att leva än den verklighet han växte upp i. "Det är som skyggglappar", beskriver han och berättar hur uppväxtens ständiga flyttande påverkat honom i livet: "Man sitter alltid på nålar. Man sitter i beredskap, krigsberedskap på något sätt."

SKAM OCH PINSAMHET

Att bli vräkt kan vara förknippat med skam och pinsamhet för både barn och föräldrar. "Att bevittna min mors totala ångest och skam dagen efter avhysningen [...] Morsan brast ut i världens panikångestattack och drog iväg med bilen och kom tillbaka på morgonen", säger Axel. Han menar att det är lika bra att inte prata mer om vräkningen. "[Jag] har undvikit att ställa den frågan efter det, man såg hur skadad morsan blev av det, man undvek att ens tänka på det", berättar han.

Ibland undanhåller barn och unga för andra att de blivit vräkta: "Vi har inte berättat för våra vänner, ingen vet om det, vi har hållit det hemligt i tre månader", berättar Molly. Förra gången hennes familj blev vräkt gick Molly på högstadiet. "Det var väl att man inte ville att kompisarna skulle märka någonting. [...] Sedan sade vi att det var typ en möjlig lägenhet och därför skulle vi flytta", berättar hon.

OMBYTTA ROLLER

Barn och unga som vi lyssnat till beskriver att de ofta tar ett stort ansvar för familjen. Samtidigt står de många gånger vid sidan av och får ytterst lite information om familjens situation. Ibland blir rollerna mellan föräldrar och barn helt ombytta. Så var det för en pojke, som försökt hjälpa sin mamma att hitta ny lägenhet. "Jag registrerade morsan på lokala bostadskön, vi kollade väldigt mycket på Blocket, jag fick börja ringa samtal för att hyra någonting i andra hand, jag förstod inte hälften av vad referenser och sådant där, det hade inte jag någon koll på", berättar han. Han fick även ta ett stort praktiskt ansvar för de många flyttar som han varit med om.

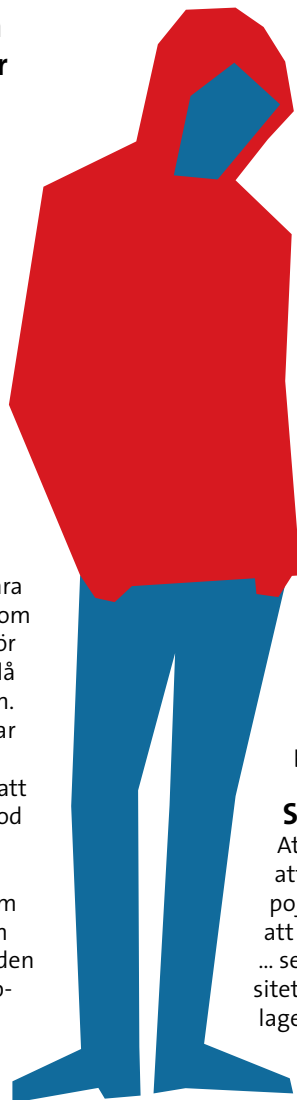
Tuva menar att det nog blir bäst att hon som är äldst av syskonen försöker flytta hemifrån så snart som möjligt eftersom att den lägenhet som familjen erbjudits är så liten. "Men om någon ska flytta så är det jag som flyttar, det känns som att jag ändå har lite mer kontroll över vad som händer."

Vi har även mött barn som beskriver familjen som ett värdefullt stöd. Ines som blivit vräkt berättar hur viktig hennes äldre släkting är. När vi frågar vad de brukar prata om säger hon; "Det är mycket om det här [vräkningen och bostadslösheten]. Nu efter tre månader så börjar alla tröttna på att ha det såhär."

SÅ PÅVERKAS SKOLGÅNGEN

Att bli självförsörjande kan vara en stark drivkraft att klara av skolan trots en svår livssituation. En pojke önskar att han haft bättre förutsättningar att klara av skolan. "När jag räknade tillbaka här ... sex år, jag kunde sitta på mitt sista år på universitetet idag. Men istället ska jag bli en ryggskadad lagerknegare som alla andra i släkten, det känns inte så jävla roligt", berättar han.

Efter omvälvande händelser och svårigheter i familjen kan det hända att barnet inte

orkar gå till skolan. Vi frågar Molly hur vräkningen påverkat hennes liv. Hon svarar att hon brukade gå i skolan men sedan slutade för att hon inte orkade. "Jag skulle börja med praktik, men så vart vi vräkta och så har jag bara skitit i det för att jag inte har någon lust", berättar hon. Hasna orkade inte heller fortsätta att gå till skolan efter en längre tid med osäkert boende.

"Sedan bråkade jag med mamma ... jag ringde socialjouren och sade att jag orkar inte, jag kände att jag gav upp den dagen, och idag känner jag samma känsla. Jag är väldigt känslig av mig, när jag säger någonting så menar jag det. Jag gick aldrig till min skola". – Hasna

Det kan hända att barnen tvingas byta skola efter vräkningen. För vissa har det varit jobbigt att bryta upp och ibland har flytten inneburit att det blivit orimligt lång resväg till skolan. För Saga blev det istället en lättnad: "Jag gick kvar i samma skola tills vi flyttade till ... tills vi fick den nya lägenheten, då bytte jag skola. [...] Jag tror att det var jag som kanske ville det, för detta var närmare, och det är lättare att få kompisar där man bor och så."

ATT INTE KUNNA SLÅ SIG TILL RO

Gemensamt för de barn som har erfarenhet av vräkning är att det lett till en längre eller kortare tid av hemlöshet och otrygga boendelösningar. De har flyttat till släktingar, hotellhem, föräldrars kompisar, andrahandslösningar eller andra tillfälliga boenden som socialtjänsten har bistått med. "Vi har bara varit inneboende, svart, andrahand, sådant, inget stabilt" säger en pojke. För några av barnen har den första avhysningen blivit starten på en hel barn-dom kantad av uppbrott, trångboddhet och osäkerhet. Axel flyttade till en kolonistuga efter vräkningen. "Det fanns ett värmeelement, det var minus 12 i själva

stugan just då. Vi tryckte in elen och så började värmen flöda iallafall, man var varm i kroppen från flytten iallafall, så det var inte allt för svårt att somna, men jag var helt utmattad." En pojke berättar: "Ibland orkade man inte packa upp grejerna mellan alla flyttar. Man bara lät det stå i kartongerna. Datorn var väl det enda jag orkade packa upp egentligen och sedan hade jag kläderna i en väska. Eller två väskor, en väska för smuts och en för rena kläder."

Ines, som bor tillfälligt hos en släkting i väntan på en mer permanent lösning, beskriver ovissheten och den osäkra boendesituationen som en evig väntan. "Man sitter och väntar på saker hela tiden just nu, det blir aldrig så att man kan ta det lugnt, utan det är alltid något som man måste vänta på. Så det skulle vara skönt att ha en lägenhet som ... där alla har ett rum och att man inte behöver flytta därifrån."

Vanligen innebär det nya boendet trängsel. Därför måste barnen ofta dela rum med föräldrar och syskon eller sova på en soffa. Trångboddheten kan leda till konflikter hemma och flytten kan också påverka relationen till kompisar. Det är svårt att ta hem sina kompisar när det är trångt och ibland ligger det nya boendet långt ifrån ens kompisar.

Barnombudsmannen om vräkning av barnfamiljer

YTTERLIGARE PÅFRESTNING I EN REDAN UTSATT SITUATION

Barn och unga som vi lyssnat till har drabbats hårt och på många olika plan av att bli vräkta. Kontinuitet och trygghet försvinner samtidigt som föräldrar hamnar i kris och har svårt att klara av att ge det stöd som barnet behöver. Barn beskriver att de mår dåligt, är ledsna och oroliga. Barnkonventionen lyfter i artikel 27 fram rätten till bostad som grundläggande för att säkerställa den levnadsstandard som är nödvändig för barnets utveckling. Föräldrar, och andra som är ansvariga för barnet, har det huvudsakliga ansvaret för att säkerställa denna rättighet. Konventionsstaterna ska bistå och vid behov erbjuda materiellt bistånd för att garantera denna rättighet, särskilt gällande mat, kläder och bostad. Rätten till fullgod levnadsstandard är nära sammankopplad med en av barnkonventionens grundprinciper; artikel 6 om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling. FN:s generalförsamling konstaterade i sin specialsession om barn att lämplig bostad främjar familjeintegration, bidrar till social rättvisa och stärker känslan av trygghet och solidaritet.⁴²

I kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheters riktlinjer för vad som avses med lämplig bostad listas rättsligt skydd mot vräkningar, trakasserier och andra hot, att bostaden ska vara lämplig när det gäller utrymme och skydd mot kyla, fukt, värme eller andra hot mot hälsan som viktiga komponenter.⁴³ Kommittén menar att vräkningar ofta kränker människors rättigheter och att barn påverkas särskilt hårt av vräkningar.⁴⁴

Sverige har fått kritik gällande vräkningar av barnfamiljer och olämpliga boenden. FN:s barnrättskommitté uttrycker oro över att hundratals barn uppges ha drabbats av vräkning i Sverige, särskilt till följd av obetald förfallen hyra. Kommittén rekommenderar att "konventionsstaten avsätter mer mänskliga, tekniska och ekonomiska resurser och utreder grundorsakerna till fattigdom i syfte att stärka strategierna och åtgärderna [...] för att säkerställa att barnfamiljer inte vräks eller tvångsflyttas."⁴⁵

Det finns väldigt lite forskning om hur barn påverkas av en vräkning. De studier som finns betonar bostadens stora betydelse för barnet. Närmiljön, förskolan, lekplatser och vägarna till och från dessa platser utgör under tidiga år barnets hela värld. Barn anses ha ett stort behov av kontinuitet både till föräldrar och till närmiljö. Att tvingas bryta upp från skola och förskola lyfts även fram i tidigare rapporter

..... som en negativ konsekvens för barnet vid en vräkning. Att inte kunna ta hem kompisar lyfts även fram som en effekt av vräkningar och trångboddhet.⁴⁶

Barnombudsmannens samtal med barn och unga bekräftar den bild som de ovan nämnda studierna visar. Men barnen vi träffat betonar även andra frågor. De berättar att de påverkats känslomässigt av vräkningen. De är ledsna, oroliga och känner skam för det som hänt. De starkaste känslorna är ofta kopplade till föräldrarnas känslöyttringar. En sjuk pappa, en ledsen och orolig mamma eller en förälder som hamnar i kris. Orsakerna till vräkningen och familjens sociala situation varierar. Föräldern kan ha blivit sjuk, ha blivit av med ersättning från Försäkringskassan eller ha missbruksproblem. Vräkningen innebär då att en redan påfrestande situation för barnet förvärras. En annan viktig aspekt av livet med vräkningshot, som flera av barnen lyfter fram, är att de tar ett orimligt stort ansvar för familjens situation. Ibland blir rollerna helt ombytta mellan barn och förälder när barnet tar på sig ansvaret för flyttar och för att söka ny bostad.

FLERA FORMER AV STÖD

Barnen lyfter fram att det kan finnas andra stödbehov i familjen än de strikt ekonomiska. Enligt Kronofogdens statistik från 2015 är hyresskulder den överlägset vanligaste orsaken till vräkningar och är grund för avhysningen i ca 87 procent av fallen. Den genomsnittliga hyresskulden uppgår till ungefär 19 700 kr och det är vanligt förekommande (i ca 52 procent av fallen) att avhysningar verkställs för hyresskulder under 10 000 kronor.⁴⁷ Även om hyresskulden är den konkreta utlösande faktorn till vräkningen visar andra studier att orsaken till de ekonomiska svårigheterna kan vara många. Familjeproblem och arbetslöshet är de vanligaste orsakerna som föräldrar som själva blivit vräkta uppges som orsak. Ofta är det en ansamling av olika problem som lett fram till vräkningen. När vi ser på hela gruppen vräkta visar det sig att indirekta orsaker varierar, det kan röra sig om arbetslöshet, sjukdom, separation och missbruk. Studier visar även att vräkta som grupp har sämre hälsa än populationen som helhet.⁴⁸ Under Barnombudsmannens dialog med kommuner runt om i landet om vräkningsförebyggande arbete lyfte kommunerna fram att orsaken till vräkningshoten ofta handlade om svårigheter att hantera sin ekonomi överlag och att dessa familjer behöver rådgivning och stöd. Det är av stor vikt att familjen

⁴² FN:s generalförsamling. Tjugosjunde specialsessionen. En värld anpassad för barn. 2002. Punkt 27; UNICEF. Handbok i Barnkonventionen, s.290. 2008. ⁴³ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Sixth session (1991), General comment No. 4: The right to adequate housing. 1991. ⁴⁴ Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Sixteenth session (1997), General comment No. 7: The right to adequate housing (art. 11 (1) of the Covenant): Forced evictions. 1997. ⁴⁵ FN:s barnrättskommitté. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport. 2015. Punkt. 47–48. ⁴⁶ Socialstyrelsen. Varför vräks barn fortfarande? 2011; SOU 2005:88. Vräkning och hemlöshet – drabbas också barn. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.. 2005. ⁴⁷ Kronofogden. Barn berörda av avhysning 2015. 2015. ⁴⁸ Nilsson, A & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. 2004.

får stöd långt innan situationen urartat till en verkställd vräkning, menar de kommuner som vi träffat.⁴⁹

Barn och unga lyfter även fram svårigheter att hålla kontakten med kompisar efter en vräkning. Detta är ofta kopplat till trångboddhet. Barnet vill inte ta hem vänner till ett tillfälligt boende där föräldrar eller andra vuxna är ständigt närvarande på liten yta. Att inte vilja ta hem vänner kan även handla om att barnen skäms så mycket för det som hänt. Skolan påverkas konkret på så sätt att barnet kanske måste byta skola eller anpassa utbildningen efter den nya situationen. Det barnen lyfter fram starkast är dock att hela situationen i familjen kan leda till oro och psykiska påfrestningar. För vissa blir påfrestningen så stor att barnet inte orkar med skolan. Det är även viktigt att understryka att familjens situation kan bli en starkt motiverande drivkraft att klara av skolan. Barn beskriver att de inte vill drabbas på samma sätt som föräldern och därför motiveras att skaffa sig en utbildning.

Barnkonventionen betonar i artikel 27 att barnets utveckling inte kan skiljas från barnets levnadsstandard. Det är tydligt i våra samtal att barnets möjlighet till utveckling försämras radikalt på flera olika plan genom vräkningen. Barnets psykiska hälsa påverkas, utbildningssituationen påverkas negativt och vräkningen kan bli starten på en lång period av hemlöshet. Enligt artikel 6 ska konventionsstaten till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling. FN:s barnrättskommitté betonar att "utveckling" ska ses som ett holistiskt begrepp som omfattar hela konventionen. Många av konventionens artiklar har betydelse för att säkerställa barnets maximala utveckling såsom rätt till rimlig levnadsstandard, rätt till hälsa och utbildning samt fritid och lek.⁵⁰ FN:s barnrättskommitté betonar även konventionsstaternas skyldighet att säkerställa barnets överlevnad, uppväxt och utveckling, inklusive de fysiska, psykiska, moraliska, andliga och sociala dimensionerna av barnets utveckling.⁵¹

Barnombudsmannen menar att vräkningar av barnfamiljer, med de konsekvenser som det medför för barn och unga, inte är förenligt med barnkonventionen. Vräkningen innebär att redan utsatta familjer utsätts för stora påfrestningar som kan komma att följa barnet under lång tid. Det är inte i linje med barnkonventionen att förvärra situationen för familjer och barn i behov av stöd. FN:s barnrättskommitté har uttryckt kritik gällande vräkning av barnfamiljer.⁵² En rad andra rättigheter såsom rätt till utveckling, rätt till

skälig levnadsstandard, utbildning och bästa möjliga hälsa påverkas negativt av vräkningen. Enligt artikel 3 i barnkonventionen ska barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet.

EN VÄG IN I HEMLÖSHET

Barn som vi träffat som drabbats av en vräkning berättar att vräkningen lett till en längre eller kortare tid av hemlöshet. Barnen har flyttat till släktingar, hotellhem, föräldrars kompisar, andrahandslösningar eller andra tillfälliga boenden som socialtjänsten har bistått med. För några av barnen har den första avhysningen blivit starten på en hel barndom kantad av hemlöshet, uppbrott, trångboddhet och andrahandskontrakt.

Det är enligt flera olika källor mycket svårt för en familj att komma in på bostadsmarknaden efter en vräkning.⁵³ Familjen riskerar att under en längre tid hamna i hemlöshet eller på den sekundära bostadsmarknaden.⁵⁴ "Att bli vräkt är ett stort negativt ingrepp i en människas liv. Få händelser skapar en så stor risk för en drastiskt försvagad position på bostadsmarknaden", skriver Socialstyrelsen.⁵⁵

Att förebygga vräkningar är därmed en viktig insats för att förebygga hemlöshet.⁵⁶

En undersökning som Boverket genomfört bekräftar ytterligare den bild som barnen beskriver. Det är ytterst svårt att ta sig tillbaka till ett permanent boende efter en vräkning.

I Boverkets studie fick hyresvärderna svara på frågan om de skulle acceptera att ge ett förstahandskontrakt till olika hyresgäster. Undersökningen visar att *ingen* hyresvärd ville ge personer som blivit vräkt ett eget kontrakt.⁵⁷

Även om det är välkänt att det är mycket svårt att komma tillbaka till ett permanent boende efter en vräkning är väldigt lite känt om vart barn och unga egentligen tar vägen. Uppföljningen av barnen efter vräkningen har varit i det närmaste obefintlig. I en undersökning som genomfördes av alla vräkt 1991 lyckades de som genomförde undersökningen bara spåra två tredjedelar av de som vräkts och av dessa hade bara var tredje funnit en ny lägenhet 1,5 år efter vräkningen.⁵⁸ I en likadan undersökning genomförd tio år senare hade endast var tionde vräkt person en lägenhet 1,5 till 2 år efter vräkningstillfället.⁵⁹

⁴⁹ Barnombudsmannen och Kronofogden. Hur kommuner kan vända utvecklingen med att allt fler barn berörs av vräkning. Rekommendationer från nio kommuner, Barnombudsmannen och Kronofogden i en dialog den 13 oktober 2011. ⁵⁰ UNICEF. Handbok om barnkonventionen. 2008. ⁵¹ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 15 (2013) om Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa. 2013. ⁵² FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar nr 15 (2013). Om Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa. ⁵³ Nilsson, A & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. 2004; Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, många ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. 2010; Stenberg, S-Å. m.fl. Varför vräks barn fortfarande? 2011; Boverket. Någonstans att bo. 2007. ⁵⁴ Nilsson, A & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. 2004. ⁵⁵ Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, många ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. Slutrapport. 2010. ⁵⁶ Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, många ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. 2010. ⁵⁷ Boverket. Någonstans att bo. 2007. ⁵⁸ Konsumentverket. Vräkt i laga ordning. 1993. ⁵⁹ Nilsson, A & Flyghed, J. Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkt. Socialmedicinsk Tidskrift. 2004;81

Frågan om uppföljning av barnets situation efter en vräkning uppmärksammades i Barnombudsmannen och Kronofogdens dialog med kommuner om vräkningar av barnfamiljer. Flera kommuner beskrev att de inte följde upp familjens situation efter en vräkning, medan andra kommuner rutinmässigt följde upp situationen för familjen.⁶⁰ Hemlöshetssamordnaren skriver i sin slutrapport att de fått indikatorer på att antalet barn som befinner sig i akuta boendelösningar så som vandrarhem och hotell ökat. Samordnaren menar att vistelsetiden i sådana lösningar måste kortas och åtföljas av ett långsiktigt boende. Vidare menar samordnaren att kommunens vräkningsförebyggande arbete behöver tillsynas.⁶¹

Barnombudsmannen ser med oro att boendet för de barn som vi träffat inte har säkerställts efter vräkningen. Flertalet andra studier bekräftar bilden av att det är mycket svårt att ta sig tillbaka till den ordinarie bostadsmarknaden efter en vräkning.⁶² Barnkonventionen lyfter fram rätten till bostad som grundläggande för att säkerställa den levnadsstandard som är nödvändig för barnets utveckling. I de fall en vräkning (som en absolut sista utväg) är oundviklig anser Barnombudsmannen att kommunen måste garantera familjen ett långsiktigt boende som är tryggt och som ger utrymme för vila, lek och studier. Kommunen ska, så långt det är möjligt och är till barnets bästa, arbeta för att motverka uppbrott från skola, förskola och vänner.

VRÄKNINGSPROCESSEN

Barn och unga anser inte att socialtjänsten funnits till för dem under vräkningsprocessen. I de fall socialtjänsten närvarat vid vräkningstillfället har de inte pratat med barnet. Barn som vi träffat har ofta helt saknat information kring vad som händer, trots stora omvälvande förändringar i deras liv. Detta samtidigt som föräldrar hamnar i kris och inte har berättat för barnet om vad som hänt. Barn och unga önskar att de i god tid innan flytten fått information så att de kan förbereda sig både praktiskt och mentalt. De vill även veta vilka alternativ som funnits i form av stöd och andra insatser. De är även mycket kritiska till att ingen följt upp deras situation. Att ingen tagit reda på var de tagit vägen efter vräkningen har lett till långa perioder av trångboddhet, hemlöshet och osäkra boendeförhållanden.

Enligt artikel 12 i barnkonventionen ska konventionsstaterna tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Detta är en av

barnkonventionens fyra grundprinciper. Övriga bestämmelser i barnkonventionen ska tolkas i ljuset av dessa. Rätten att bli hörd finns även inskriven i socialtjänstlagen (SoL). Där står att när en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. ”Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.”⁶³ Artikel 3 i barnkonventionen anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska tas till barnets egen åsikt och erfarenhet. Enligt socialtjänstlagen ska barnets bästa särskilt beaktas vid åtgärder som rör barn. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.⁶⁴

Det är tydligt att barn och unga exkluderas från delaktighet och information vid en vräkning. Exkluderingen skapar stora svårigheter för barnet när hen står utan stöd och information i en situation som medför stora känslomässiga, praktiska och konkreta utmaningar. Barnkonventionen är tydlig med att barnet ska vara delaktigt i alla frågor som rör barnet. Barnombudsmannen anser att det står utom allt tvivel att en vräkning i allra högsta grad rör barnet på många olika plan. Barnombudsmannen ser därför ett behov av förändringar i både teori och praktik för att Sverige ska leva upp till barnkonventionens krav i denna del.

Barnombudsmannen har i samverkan med Kronofogden under en längre tid uppmärksammat frågan om vräkningar av barnfamiljer. Kronofogden har arbetat fram en barnriktlinje för myndighetens bemötande av barn. Kronofogden har även arbetat fram ett föräldrastöd vid vräkning⁶⁵ och håller dessutom på att ta fram filmer som riktar sig till barn om ekonomisk utsatthet.

Barn och unga önskar att familjen fått mer stöd från samhället för att vräkningen skulle kunna ha förhindrats. När de väl blivit vräkt önskar de att familjen skulle fått hjälp att hitta en ny bostad. Socialtjänsten spelar en avgörande roll för att förebygga vräkningar. Hyresvärden ska informera Socialnämnden om uppsägningen av ett hyreskontrakt. Syftet med detta är att tidigt ge socialtjänsten möjlighet att undersöka om det finns behov av socialtjänstens insatser.⁶⁶ Att socialtjänsten får information om familjens situation så tidigt som möjligt i en vräkningsprocess identifierar socialtjänsten som avgörande för ett lyckat

⁶⁰ Barnombudsmannen och Kronofogdemyndigheten. Vräkning av barnfamiljer; kommundialog om hur kommuner kan arbeta förebyggande den 15 maj 2013. ⁶¹ Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren. 2014. ⁶² Nilsson, A. & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. 2004; Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, många ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. 2010; Socialstyrelsen. Varför vräks barn fortfarande? 2011; Boverket. Någonstans att bo. 2007. ⁶³ Socialtjänstlagen 11 kap 10§ ⁶⁴ Socialtjänstlagen 1 kap 2§ ⁶⁵ <https://www.kronofogden.se/Foraldrastodvrakning.html> 2016–12–16 ⁶⁶ Socialstyrelsen. Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer. 2008.

vräkningsförebyggande arbete.⁶⁷ Om hyresgästen inte reglerar skulden, eller om Socialnämnden inte åtar sig att betala skulden, inom tre veckor kan hyresgästen bli vräkt. Om störningar är orsaken till vräkningen har socialtjänsten däremot inte samma möjlighet att återvinna bostaden. Om uppsägningen gäller hyresskuld har socialtjänsten således möjlighet att utreda personens möjlighet till ekonomiskt bistånd och att undersöka familjens behov av stöd.⁶⁸

Barn och unga som vi träffat anser inte att familjen fått tillräckligt stöd. Det är i och för sig möjligt att socialtjänsten har vidtagit åtgärder som barnet inte känner till. Andra undersökningar bekräftar dock att det vräkningsförebyggande arbetet brister i en del kommuner. Hemlöshetssamordnarens skriver i sin slutrapport att det vräkningsförebyggande arbetet är välfungerande i vissa kommuner men att i andra kommuner behöver arbetet utvecklas.⁶⁹ Socialstyrelsens öppna jämförelser från 2016 visar att det endast i 23 procent av landets kommuner finns en aktuell rutin för att förhindra att barnfamiljer vräks.⁷⁰

Barn som varit närvarande under själva vräkningen beskriver vräkningen som en kaotisk upplevelse. Många olika aktörer har varit på plats men barn beskriver att de inte uppfattat att socialtjänsten eller Kronofogden funnits till för dem. Enligt Socialstyrelsen är det viktigt att socialtjänsten medverkar under avhysningsdagen.⁷¹ Kronofogdens statistik från 2015 visar att i 53 av totalt 472 vräkningar har barn varit närvarande vid själva avhysningstillfället. Vid 8 av dessa avhysningar har socialtjänsten *inte* varit närvarande. Det är en förbättring jämfört med 2013, då socialtjänsten *inte* närvarade vid 16 avhysningar.⁷² Det är positivt att socialtjänstens närvaro ökat, Barnombudsmannen ser dock att det fortfarande finns utrymme för förbättring.

Att socialtjänsten följer upp barnets situation ser barn och unga som vi lyssnat till som avgörande för att försäkra sig om att de inte hamnar i en längre tids utsatthet. Ett barn lyfter upp den obefintliga uppföljningen från socialtjänsten som orsaken till att han hamnat i en ambulerande tillvaro med upprepade flyttar. Det finns inga uttalade lag-

krav på att situationen för barn som blivit vräkta ska följas upp. Socialstyrelsen menar dock att uppföljningen kan falla in under kommunens yttersta ansvar att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden.⁷³

Barnombudsmannen ser att barnets rätt att bli hörd enligt artikel 12 i barnkonventionen inte följs under vräkningsprocessen. Detta får stora konsekvenser för barn och unga. Barnombudsmannen anser att det bör förtydligas i riktlinjer att barn och unga ska få information om sina rättigheter, om vräkningsprocessen samt var de kan vända sig för råd och stöd. Barnet ska ges möjlighet att framföra sina synpunkter och vuxna ska ta hänsyn till det barn och unga berättar. Vidare anser Barnombudsmannen att barnets bästa ska komma i främsta rummet under hela vräkningsprocessen. Barnets situation, och de konsekvenser som

vräkningen får för barnet, måste utredas och dokumenteras och vara vägledande för beslutet. Socialtjänsten har enligt både barnkonventionen och socialtjänstlagen ett stort ansvar att se till barnets bästa och att låta barnet bli hörd och vara delaktig i det som sker.

FN:s barnrättskommitté är tydlig med att barn inte ska vräkas.⁷⁴ Ett sätt att leva upp till FN:s barnrättskommittés rekommendation skulle kunna vara att i lag förbjuda vräkningar av barnfamiljer. Risken finns dock att ett sådant förbud skulle kunna slå fel och medföra ytterligare svårigheter för barnfamiljer med låga inkomster, eller ekonomiskt bistånd, att komma in på bostadsmarknaden. Barnombudsmannen ser istället att det förebyggande arbetet måste förstärkas. Konventionsstaten bör till det yttersta av sin förmåga se till att vräkningar motverkas. För att leva upp till detta krävs förändringar i både lagstiftning, riktlinjer och i praxis.

DET STRATEGISKA ARBETET MED ATT MOTVERKA VRÄKNINGAR

På flera olika nivåer i samhället har kunskapen om vräkningens negativa konsekvenser åtminstone delvis varit känd. Regeringen har under en längre tid haft en ambition att inget barn ska bli vräkt. Sedan oo-talets

⁶⁷ Barnombudsmannen och Kronofogdemyndigheten. Hur kommuner kan vända utvecklingen med att allt fler barn berörs av vräkning. Rekommendationer från nio kommuner, Barnombudsmannen och Kronofogden i en dialog den 13 oktober 2011. 2011. ⁶⁸ Socialstyrelsen. Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer. 2008. ⁶⁹ Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren. 2014. ⁷⁰ Socialstyrelsen. Öppna jämförelser inom socialtjänsten 2016. Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. 2016. I rutinen ingår att socialtjänsten muntligen kontaktar barnfamiljer vid kännedom om att hyresskuld föreligger. Socialtjänsten har ansvaret för att upprätthålla kontakten med barnfamiljen till dess att hyresskulden är reglerad. I handläggningen ska barnperspektivet särskilt beaktas. ⁷¹ Socialstyrelsen. Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer. 2008. ⁷² Kronofogden. Barn berörda av avhysning 2015. 2015. ⁷³ Socialstyrelsen. Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer. 2008. ⁷⁴ FN:s barnrättskommitté. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport. 2015. Punkt. 47–48.

början har det har inom ramen för en rad utredningar lagts ned stora resurser på att utreda hur vräkning av barnfamiljer kan motverkas och förebyggas.⁷⁵ Vi har haft en nollvision för vräkningar som berör barn och en strategi för att motverka hemlöshet. Länsstyrelserna har haft i uppdrag att stödja kommunerna i syfte att motverka hemlöshet, i synnerhet gällande barn som riskerar att vräkas.⁷⁶ Regeringen har även tillsatt en hemlöshetssamordnare som kom med en slutrapport 2014.⁷⁷ Redan innan detta hade en rad förslag som handlar om socialtjänstens roll, tillsyn, kunskapsspridning och samverkan lagts fram. Många av dessa har dock inte förverkligats.⁷⁸

Det är positivt att antalet barn som drabbas av vräkning har minskat. Samtidigt visar vår faktagenomgång att andelen barnfamiljer som vräks i förhållande till det totala antalet vräkta är konstant under perioden 2008–2015. Den förbättrade statistiken kan istället förklaras med generell samhällsförändring.⁷⁹

Det vräkningsförebyggande arbetet har lyfts fram av ett antal utredningar som avgörande för att motverka vräkningar och hemlöshet. Mycket kraft har gått till att försöka uppmuntra kommunerna att utveckla ett systematiskt vräkningsförebyggande arbete.⁸⁰ Hemlöshetssamordnarens uppdrag fokuserades på att ge stöd till kommunerna i deras arbete med att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden samt att sprida kunskap.⁸¹ Barnombuds-

mannens och Kronofogdens gemensamma arbete med kommundialoger har även detta syftat till att främja kommunernas vräkningsförebyggande arbete samt att tillsammans med kommunerna identifiera förbättringsåtgärder.

Barnombudsmannen ser positivt på att vräkningar av barnfamiljer minskat och att det förebyggande arbetet verkat ha gett resultat på vissa platser i landet. Men det är otillräckligt. Förhållandevis många barn drabbas fortfarande av vräkningar. Det är tydligt att det vräkningsförebyggande arbetet bör förstärkas. Socialstyrelsens öppna jämförelser från 2016 visar att det i endast 23 procent av landets kommuner finns en aktuell rutin för att förhindra att barnfamiljer vräks.⁸² Barnombudsmannens dialoger med kommuner bekräftar bilden av ett ojämnt vräkningsförebyggande arbete runt om i landet. Långt ifrån alla kommuner har ett systematiskt förebyggande arbete på plats.⁸³ Även Länsstyrelserna lyfter att det ofta saknas skriftliga rutiner för hur kommunen ska agera när ett hushåll riskerar att drabbas av vräkning.⁸⁴ Barnombudsmannen anser att det i lagstiftning måste tydliggöras vilka vräkningsförebyggande skyldigheter kommunen har vid en vräkning. För tillfället saknas det en handbok från Socialstyrelsen kring hur det vräkningsförebyggande arbetet ska gå till. Barnombudsmannen anser att socialtjänstens arbete behöver förtydligas i lag och andra riktlinjer samt att en ny vägledning behöver tas fram.

75 SOU 2005:88. Vräkning och hemlöshet – drabbas också barn. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer; Socialstyrelsen. Varför vräks barn fortfarande? 2011. Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Genomförandet av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. Slutrapport 2010. **76** Länsstyrelserna. Hemlöshet – en fråga om bostäder. Slutrapport för länsstyrelsernas hemlöshetsuppdrag 2012–2014. 2015. Se även nytt regeringsuppdrag; <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/01/lansstyrelserna-ska-stodja-intrade-pa-bostadsmarknaden/> **77** Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren. 2014. **78** SOU 2005:88. Vräkning och hemlöshet – drabbas också barn. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.; Socialstyrelsen. Varför vräks barn fortfarande? 2011; Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Genomförandet av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. Slutrapport 2010. **79** Kronofogdens statistik; https://www.kronofogden.se/download/18.73c55da914b-3fa1855a2a8ef/1453971046679/avhysningar_1982_2015_rikssiffror.pdf. 2016-12-17. **80** Socialstyrelsen. Hemlöshet – många ansikten, mångas ansvar. Genomförande av regeringens strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2007–2009. 2010.

81 Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetssamordnaren. 2014 **82** I rutinen ingår att socialtjänsten muntligen kontaktar barnfamiljer vid kännedom om att hyresskuld föreligger. Socialtjänsten har ansvarare för att upprätthålla kontakten med barnfamiljen till dess att hyresskuden är reglerad. I handläggningen ska barnperspektivet särskilt beaktas. **83** Barnombudsmannen och Kronofogdemyndigheten. Vräkning av barnfamiljer; kommundialog om hur kommuner kan arbeta förebyggande den 15 maj 2013.

84 Länsstyrelserna. Hemlöshet – en fråga om bostäder. Slutrapport för länsstyrelsernas hemlöshetsuppdrag 2012–2014. 2015.

Hemlösa barn

DEFINITIONER AV HEMLÖSHET

Socialstyrelsens definition/ fyra kategorier

1. Akut hemlöshet – En person är hänvisad till akutboende, härbärge, jourboende eller är uteliggare.
2. Boende på institution och i kategoriboenden – En person är intagen/inskriven på antingen; kriminalvårdsanstalt/behandlingsenhet eller stödboende/HVB-hem/SIS-institution och som planeras skrivas ut inom tre månader, men utan egen bostad ordnad inför utskrivningen/utflyttningen. Hit räknas även de personer som skulle ha skrivits ut/flyttat ut, men som är kvar på grund av att de inte har någon egen bostad ordnad.
3. Långsiktig boendelösning – En person bor i en av kommunen ordnad boendelösning på grund av att personen inte får tillgång till den ordinarie bostadsmarknaden. Det handlar om boendelösningar med någon form av hyresavtal där boendet är förenat med tillsyn och/eller särskilda villkor eller regler.
4. Eget ordnat, kortsiktigt boende – En person bor tillfälligt och kontraktslöst hos kompisar/bekanta, familj/släktingar eller har ett tillfälligt inneboende- eller andrahandskontrakt hos privatperson.

European Typology on Homelessness and Housing Exclusion (ETHOS).

1. Utan tak över huvudet – Personer som sover ute eller på härbärge.
2. Utan bostad – Inrättningar för tillfälligt boende för hemlösa, övrigt kollektivt boende för vissa grupper, stödboende, tillsynsboende samt institutioner.
3. Osäkert boende – boende i lägenhet utan säkert andrahandskontrakt eller under vräkningshot. Inneboende hos familj eller vänner på grund av bostadsbrist.
4. Olämpligt boende – Boende i skjul, bostad som saknar sanitetsutrymme eller är utdömt enligt nationell lagstiftning, boende i husvagn eller campingstuga som inte är avsedd för året-runt-boende samt trångboddhet.

UNDER DE SENASTE ÅREN har bostadsmarknaden förändrats som en följd av en ökad bostadsbrist i flertalet kommuner.⁸⁵ Det har inneburit att det ställs allt hårdare krav på hyresgäster vad gäller egen inkomst, referenser och god betalningshistorik. En följd av de ökade kraven är att allt större grupper har svårigheter att få ett första-handskontrakt och bland dessa grupper märks nyanlända, ensamstående föräldrar och familjer med låga inkomster.⁸⁶ En ökad andel av dessa hamnar därmed i hemlöshet trots att familjen saknar sociala problem.

I rapporten fokuserar vi på de barn som bor på akutboenden utan någon form av kontrakt, har kortsiktiga boenden hos släkt eller vänner och de som bor i direkt olämpliga boenden utanför bostadsmarknaden.⁸⁷

Dessa barn befinner sig i en mycket utsatt situation då avsaknaden av kontrakt innebär att det saknas långsiktighet och planering för familjens boende. I de akutboende barnens fall är det socialtjänsten som placerat dem i dessa boenden och berörda myndigheter är därför medvetna om barnens

boendesituation. Många andra hemlösa barn kommer troligtvis aldrig till socialtjänstens kännedom. I Socialstyrelsens kartläggning av hemlösa i Sverige 2011 fokuseras på hemlösa familjer som bor i långsiktiga lösningar på den sekundära bostadsmarknaden. Dessa uppskattas till över 3 600.⁸⁸ Fyra år efter sin hemlöshetskartläggning konstaterar dock Socialstyrelsen i en fallstudie att 15 procent av alla barnfamiljer som sökte ekonomiskt bistånd hade erfarenhet av att bo i tillfälliga boenden som hotell- eller jourhem.⁸⁹

Att socialtjänsten känner till barnen innebär inte att det är lätt att uppskatta antalet barn i tillfälliga boenden eller hur lång tid de befinner sig där. De uppgifter som finns att tillgå är fragmenterade och uppvisar sällan en helt entydig bild av situationen. Enligt Stockholms stad fanns det 402 kända hemlösa barn 2012⁹⁰ vilket ökade till 635 barn i kartläggningen 2015.⁹¹ En kartläggning av Sveriges radio med data från socialtjänsten i Stockholms kommun visade att 3 700 barn placerades i tillfälliga boenden 2014.⁹² Detta innebar en tredubbling på fem år och att över var

⁸⁵ Boverket. Bostadsenkäten 2016 i korthet. 2016. ⁸⁶ Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshetsamordnaren. 2014. ⁸⁷ Detta motsvarar kategori 1 och 4 i Socialstyrelsens definition av hemlöshet och kategori 2, 3 och 4 i ETHOS. Kategorierna överlappar ofta varandra och den som bor i tillfälliga boenden lever dessutom ofta i ett inadekvat boende som motsvarar kategori 4 i ETHOS. ⁸⁸ Socialstyrelsen. Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011 – omfattning och karaktär. 2011. ⁸⁹ Socialstyrelsen. Beaktande av barnperspektivet vid handläggning av ekonomiskt bistånd. 2015. ⁹⁰ Detta var en minskning från 2010 från 455. ⁹¹ Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad 2012 som saknar stadigvarande bostad, 2012; Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad som saknar stadigvarande bostad, 2015. ⁹² <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=6277941> 2016–12–17

Bild 2

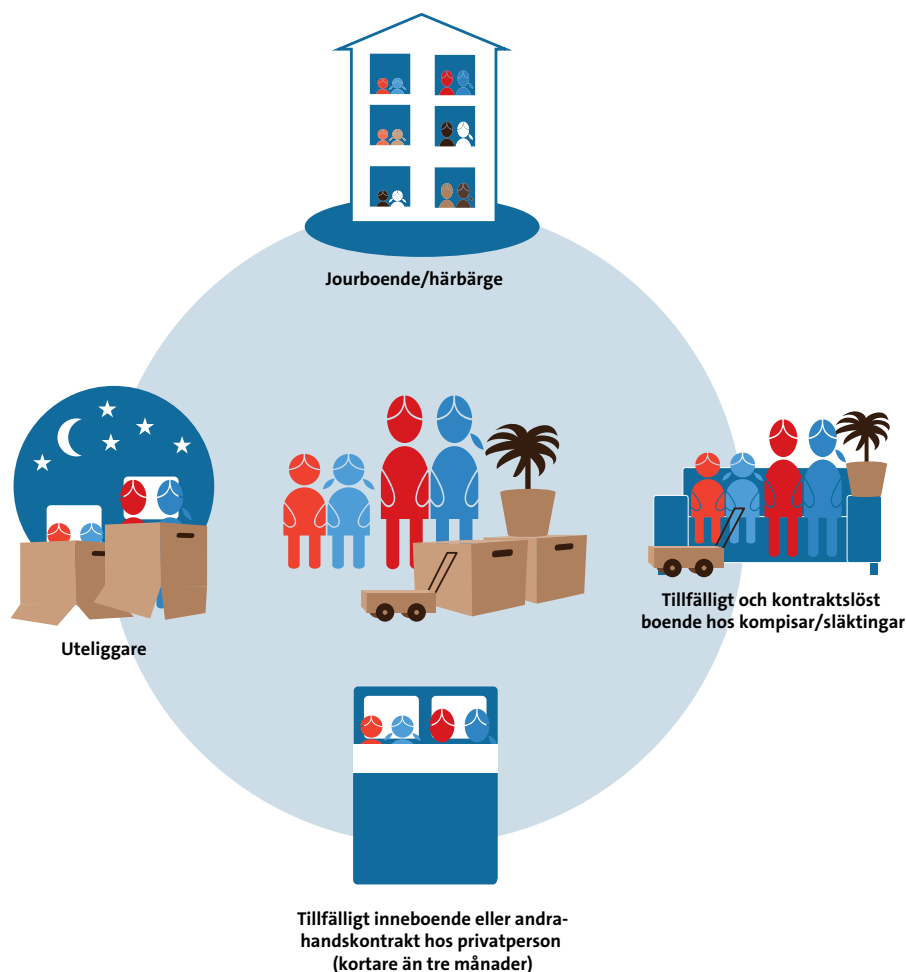

Bild 2 visar olika former av hemlöshet där barn befinner sig.

fjärde akutplacering i Stockholm gällde ett barn.⁹³ Dessa två siffror visar förvisso båda på en ökning av problemet, men skapar osäkerhet kring hur stor den faktiskt var.

I Malmö, en av få kommuner som varje år för systematisk statistik över hemlösa barn, började antalet stiga 2006 efter att under tio år ha legat på runt 30 barn per år.⁹⁴ 2016 var antalet hemlösa barn i Malmö 887 stycken.⁹⁵ Det innebär att mer än var tredje hemlös person i Malmö är ett barn och enligt kartläggningen är den stora majoriteten av dessa familjer utestängda från bostadsmarknaden på grund av dålig ekonomi och låga inkomster snarare än social problematik.⁹⁶ Enligt en granskning i Göteborg befann sig över 600 barn i tillfälliga boendelösningar 2015 vilket innebar en sjudubbling på tre år.⁹⁷ Även i mindre kommuner som Lund ökar antalet hemlösa barn och har från 2012 till oktober 2015 ökat från 12 till 34 samtidigt som antalet hemlösa vuxna legat i stort sett konstant under perioden.⁹⁸ Vid mättillfället bodde 29 av dessa 34 barn i tillfälliga lösningar på hotell eller vandrarhem.⁹⁹

VILKA BARN ÄR HEMLÖSA?

Då det saknas systematiska kartläggningar av vilka barn som är hemlösa är det svårt att svara på vilka barn som är hemlösa i Sverige idag. De kartläggningar och den forskning som finns tyder dock på att de grupper som löper en högre risk att vara ekonomiskt utsatta också är överrepresenterade bland de hemlösa barnen. Detta är inte förvånande, men belyser problemet med högre trösklar in på bostadsmarknaden och större svårigheter för de som en gång förlorat ett boende.

I Stockholm stads kartläggning har endast en minoritet av de hemlösa upplevt en vräkning och majoriteten av de hemlösa är personer som aldrig har lyckats etablera sig på den ordinarie bostadsmarknaden.¹⁰⁰ De har istället bott inneboende, hyrt på andrahandsmarknaden eller kommit som anhörighetsinvandrare till en person som saknat boende. Andra vanliga skäl är att föräldrarna separerat eller att kvinnorna och barnen upplevt våld i nära relationer.¹⁰¹ Den senare gruppen hamnar under allt längre perioder

⁹³ Under samma period fördubblades antalet akut placerade vuxna. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=6277892> 2016–12–17 ⁹⁴ Malmö stad. Kartläggning av hemlösa i Malmö 2015. ⁹⁵ 2013 var det 329 barn och 2014 var det 467 barn som var hemlösa i Malmö. ⁹⁶ Malmö stad. Hemlösheten fortsätter öka. 2016. ⁹⁷ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=104&artikel=6398975> 2016–12–17 ⁹⁸ Lunds kommun, Statistik hemlöshet i Lund 2008–2015, 2015. ⁹⁹ Lunds kommun, Kartläggning av hemlösheten i Lund 1 oktober 2015, 2015. ¹⁰⁰ Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad som saknar stadigvarande bostad, 2015. ¹⁰¹ Andelen hemlösa på grund av våld i nära relationer har visserligen minskat som andel av de hemlösa barnfamiljerna mellan 2012 och 2015, men det faktiska antalet i gruppen är oförändrat.

i skyddat boende då de inte får en bostad vilket ökar vistelsetiden på kvinnojourer och medför att andra kvinnor och barn inte får plats.¹⁰² Även i Malmö är det vanligare att aldrig ha lyckats etablera sig på bostadsmarknaden än att ha blivit avhyst och ungefär var tionde person har minst en vräkning bakom sig.¹⁰⁴

Barn med utländsk bakgrund är kraftigt överrepresenterade bland de hemlösa barnen. I Stockholms stads kartläggning ligger siffran på 74 procent av familjerna.¹⁰⁵ Andra undersökningar skattar andelen familjer med utländsk bakgrund till någonstans mellan 60 och 100 procent.¹⁰⁶ Andelen ensamstående föräldrar, främst ensamma mödrar, är också mycket hög och ligger på runt 70 procent.¹⁰⁷ I en undersökning har mer än dubbelt så många hemlösa barnfamiljer med svensk bakgrund upplevt en vräkning jämfört med de som har utländsk bakgrund¹⁰⁸ vilket tyder på olika vägar in i hemlöshet för olika grupper.¹⁰⁹ En stor majoritet av de hemlösa barnfamiljerna är beroende av bidrag för att få den ekonomiska situationen att gå ihop.¹¹⁰

BOEMILJÖ OCH ETT ADEKVAT BOENDE

De som bor på de tillfälliga boendena, men även utomstående som kuratorer och forskare, vittnar om att barnen far illa av ständiga flyttar, trångboddhet, otrygghet, brist på

eget utrymme för att vila eller göra läxor och svårigheter med att ta hem vännor. Socialtjänsten talar om dessa boenden som akuta lösningar, men många röster – inte minst våra barnröster – vittnar om att barnen kan bli kvar åtskilliga månader och i vissa fall flera år.¹¹¹ De vräkt barnen som ofta flyttar mellan olika former av tillfälliga boenden kan i praktiken tillbringa större delen av sin barndom i undermåliga boenden då dessa familjer ofta är okända för, och ibland aktivt undviker kontakt med, socialtjänsten.¹¹²

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) genomförde 2013 en undersökning av Malmös tillfälliga boenden och kom då med skarp kritik. De utgick från en definition av vad som skulle anses vara ett adekvat boende för ett barn och fokuserade i detta på både den konkreta boendemiljön och barnens känsla av trygghet i boendet.¹¹³

Hemlöshet eller ett olämpligt boende innebär stora risker för de drabbade barnen på en lång rad områden såsom hälsa, skolgång, mående och trygghet.¹¹⁴ De täta flyttarna där det sällan tas hänsyn till var barnen går i skolan gör dock att många barn får långa resvägar till skolan och i vissa fall helt slutar att gå dit.¹¹⁵ Även för barn som försöker sköta sin skolgång innebär både trångboddheten och otryggheten att de inte kan göra sina läxor och ofta presterar sämre än de annars skulle gjort.¹¹⁶

Ett adekvat boende – IVO:s definition

- > Barn ska känna sig trygga
- > Alla i familjen ska ha en egen sovplats
- > Barn ska ha tillgång till yta för lek och samvaro, möjlighet till att läsa läxor i avskildhet och att kunna få vila utan att bli störda av andra personer i boendet
- > Familjen ska kunna förvara och tillaga sin mat
- > Det ska finnas hygienutrymme av god standard

¹⁰² Unizon. Pressmeddelande "Bostadsbristen drabbar våldsutsatta kvinnor och barn allt hårdare". 2012. ¹⁰³ Detta gäller alla hemlösa personer och inte bara föräldrar med barn. ¹⁰⁴ Malmö stad. Kartläggning av hemlösa i Malmö 2015. ¹⁰⁵ Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad som saknar stadigvarande bostad, 2015 ¹⁰⁶ Se exempelvis. Malmö stad. Kartläggning av hemlösa i Malmö 2015; Andersson, G. & Swärd, H. "Barn utan hem", Studentlitteratur AB, 2007; Norfeldt, M. Hemlösa barnfamiljer i Hässelby-Vällingby: utvärdering av projektet steget före. 2007. ¹⁰⁷ Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad som saknar stadigvarande bostad, 2015 och Norfeldt, M. Hemlösa barnfamiljer i Hässelby-Vällingby: utvärdering av projektet steget före. 2007. ¹⁰⁸ Det gäller drygt 55 procent av de hemlösa som har svensk bakgrund och drygt 25 procent av hemlösa med utländsk bakgrund. ¹⁰⁹ Norfeldt, M. Hemlösa barnfamiljer i Hässelby-Vällingby: utvärdering av projektet steget före. 2007. ¹¹⁰ Malmö stad. Kartläggning av hemlösa i Malmö 2015.; Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad som saknar stadigvarande bostad, 2015 ¹¹¹ Exempelvis <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1650&artikel=2816899>, 2016-12-17 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=5836860>, 2016-12-17 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=104&artikel=6172933>, 2016-12-17 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=5835159> 2016-12-17 ¹¹² Eriksson, L. m.fl. Vräkt. Utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009. Premiss förlag. 2010. ¹¹³ Se exempelvis IVO avdelning syds beslut Dnr 8,5-40815/2013. ¹¹⁴ Office for United Nations high commissioner for human rights. UN Habitat. Fact sheet 21. The right to adequate housing. 2009. ¹¹⁵ Andersson, G. & Swärd, H. "Barn utan hem", Sstudentlitteratur AB, 2007. ¹¹⁶ Spånga-Tensta stadsdelsnämnd. Underlag för budget 2017 med inriktning 2018 och 2019. 2016.

Barn och unga om hemlöshet

I DETTA KAPITEL berättar barn och unga om sina erfarenheter av hemlöshet och osäkra boendesituationer. Orsakerna till hemlösheten är många. En del av barnen har blivit vräkta, familjen kan ha bott i andrahandskontrakt som löpt ut eller så har familjen aldrig etablerat sig på bostadsmarknaden. Några har återförenats med sina familjer i Sverige efter att ha kommit hit som ensamkommande. En del av barnen bor på hotell eller vandrarhem som riktar sig mot bostadslösa när vi träffar dem. Andra bor tillfälligt på soffor hos vänner och anhöriga eller i lägenheter som socialtjänsten ordnat.

En del barn har erfarenhet av många olika lösningar. En flicka, som blivit vräkt, har bott på två tillfälliga hotell eller vandrarhem för bostadslösa, på utredningshem, i familjehem samt på HVB. "I vintras lovade de oss en lägenhet, de små barackerna som de har [...] Vi var lyckliga ... men de flyttade oss till hotellet", berättar hon.

TRÄNGSEL OCH STÖK

Abdel bor tillsammans med hela sin familj i ett rum på hotell för bostadslösa. Köket ligger i korridoren. Han berättar att det är stökigt på rummet och svårt att hitta sina saker på morgonen när han ska till skolan. "Och barnet som gråter på natten, det är hur jag känner på nätterna, jag kan inte sova. Det är så mycket ljud", säger Abdel. Haakim tycker också att det är trångt: "Det är åtta barn i ett rum, åtta barn och en mamma. Socialen säger att vi får hitta en bostad själva. Det är väldigt trångt [...] det är väldigt bråkigt här [...]"

Hasna beskriver hur stökigt det kan bli när många bor tillsammans på en liten yta. "Kartonger, påsar, de ligger på golvet, vi får hoppa över dem när vi ska gå på toaletten. [...] Kläder, spelare, hårfön, smink ... allt möjligt!" Att dela gemensamma utrymmen såsom toalett och kök med andra boende kan både vara påfrestande och skapa konflikter. Filipa, som bor på ett hotell för bostadslösa när vi träffar henne, berättar att andra barn på boendet har satt upp lappar på kylskåpet och säger att hennes mamas mat luktar illa. Molly bor hemma hos mormor efter vräkningen. Trångboddheten sliter på relationerna i familjen. "Det är jobbigt. Jag och [mina syskon] sover i ett rum, mamma och mormor i vardagsrummet. Det finns två rum. Man blir ju arg för minsta lilla grej", berättar hon. "Man kan liksom inte andas känns det som", säger Tuva.

Att som 14-åring dela badrum och dusch med andra på hotellet för bostadslösa är tufft berättar Stella, som bott på hotellet i två år. "Man får dela toaletten med varandra, det är jätteäckligt. Vi lever med en man som har hund och han låter hunden kissa där, det är skitäckligt och luktar." Stella berättar att det kan kännas otryggt om hon tvingas gå upp på natten. Det finns ingen egen sår att dra sig tillbaka till eftersom

alla utrymmen är delade med familj eller andra boende.

Abbas, som återförenats med sin familj i Sverige, berättar om den tillfälliga lägenhet som de fått från socialtjänsten. "Efter några veckor ringde de mig i skolan, och sade att en annan familj kommer att bo med oss, en kvinna med sitt barn. Det var en trea. Och vi är fem, och de är två. I en trea. Den där lägenheten hade bara en dusch och toalett, det var svårt. [...] Vi tre syskon sov på golvet [...] jag tänkte att det var skitdåligt."

Det kan vara svårt att ta hem kompisar när familjen är trångbodd eller bor på vandrarhem eller hotell. "Bjuda hem folk, ja, en 19 kvadrats lägenhet där man bor i samma rum som sin mor, det är ingenstans som man bjuder hem folk direkt. Det blir väldigt trångt, stökigt och inte hemtrevligt någonstans", säger en pojke.

HOTELL OCH VANDRARHEM FÖR BOSTADSLÖSA

Hotell eller vandrarhem som särskilt riktar sig till bostadslösa är ofta tänkta som en kortsiktig akut boendelösning. Barn som vi träffat berättar om motsatsen, att boende på hotell eller vandrarhem istället kan bli långvarigt. Stella som nu är 14 år har bott på hotellet i två år. Safi kom till hotellet för bostadslösa efter att familjens andrahandskontrakt löpte ut. Hon har bott där i nio månader.

Vardagen för Stella och Safi skiljer sig mycket från andra ungdomars vardag. På hotellet sover och lever familjen i samma rum, duschen finns i korridoren. På hotellet bor både familjer och ensamstående, många med sociala problem. Gemensamma ytor och korridorer övervakas av övervakningskameror. Stella är uppgiven när vi träffas. Hon längtar efter ett eget boende men tror inte att det kommer att hända. Hennes mamma måste få jobb först berättar hon, något hon inte tror kommer hända. Stella berättar att hon är ledsen och arg över att hon aldrig verkar få flytta från hotellet. Det är särskilt svårt att de andra som kommit till boendet efter henne redan fått eget boende.

"De måste verkligen se till barnen och ungdomars bästa, istället för: 'Nej, det här var lite för dyrt, vi sätter de där istället'. Bara det blir bättre. För annars kommer alla de där familjerna att fortsätta gå på soc hela livet och de kommer att bli dyrare i drift." – Liv

Det är ofta mycket oklart för barnen hur länge de ska stanna på boendet. "Tillsvidare, tills vi hittar en egen lägenhet", berättar Salim. Det kan vara svårt att förstå varför vissa får flytta från boendet men andra inte. Rami berättar: "Det finns en familj som kommer från ... han har bott här i nästan två år, socialen sade 'Vi fixar lägenhet till er'. En annan familj fick lägenhet i mars."

En 16-årig flicka berättar att hon inte har varit hemma på fyra dagar eftersom hon tycker att det är så påfrestande att vistas på vandrarhemmet. Hon drar hellre runt bland kompisar eller pojkvän. "Jag sover inte här. Jag kanske sitter uppe och så går jag ut, jag har en pojkvän, kanske sover där".

BO BLAND KNARK

På hotell och vandrarhem för bostadslösa bor både familjer och ensamstående. Barnen berättar om sociala problem och psykisk sjukdom. Milla berättar att vuxna på boendet ofta är snälla men att några brukar dricka. "Man märker att vuxna dricker på lukten [...] Jag gillar inte lukten" säger hon. Sahar fortsätter: "Det är några män som dricker öl här ... så de skriker [...] Vi blir rädda och går därifrån." En del unga berättar även att det kan förekomma droger. Stella berättar att hon blivit erbjuden droger på hotellet. Hon säger att det är lätt att upptäcka om någon tagit droger. Liv har liknande erfarenheter. "Efter tio minuter sedan jag kom hit så kom det två killar, de bor inte ens där. 'Ska du ha röka?'. 'Nej, tack det är lugnt'. Jag gick in till en kille i min korridor: 'Ska du ha lite koks?'"

En flicka berättar om en annan vuxen boende på hotellet. "Den veckan tog hon överdos 3-4 gånger. Ambulansbår står utanför dörren ...". Liv är skarpt kritisk till att barnfamiljer placeras tillsammans med missbrukare. "Nej, det är inte okej. Jag vill spränga hotellet i luften. De kan inte bo ... blanda så olika sorters människor. Grejen är, tänk om det ligger eller tabletter i tvättstugan eller vad som helst och någon liten jävel kommer och kryper, och bara dör."

"Vilket punghuvud kom på att ha ett hotell med pundare, barn och psyksjuka? [...] Hur tänkte man där, var idén sådan från början eller har det bara råkat bli så?" – Liv

TRÖTTHET OCH GRÅT

En flicka beskriver att livet efter flera år med oroliga hemförhållanden och osäkra boenden känns tungt och mörkt. "Jag har ett skitliv. Det gör mera ont att le och leka att jag har världens bästa liv, när jag har ett väldigt uselt ... det är katastrof. Jag sitter hellre

på mitt rum och gråter." För att livet ska kännas mindre tungt har flickan börjat missbruka. Vi frågar henne hur det påverkar henne att inte ha ett eget tak över huvudet. "Man blir deprimerad. Du börjar göra sådant som alla andra, röka haschisch ... för det lugnar verkligen ned dig, du tar allt möjligt bara för att glömma allt. [...] Så länge man glömmet bort det", svarar hon.

En pojke har tagit ett stort ansvar för alla flyttar och ser nu att han har ett stort behov av stöd. Skolan, relationer och hur han mår har påverkats menar han. Abbas menar att allt ansvar över familjens situation gör honom trött och ledsen. Han längtar efter att få sitt liv tillbaka. Det liv som han lever nu är inte värt att leva berättar han.

EXTRA ANSVAR

Abbas som bor i en av socialtjänstens lägenheter tillsammans med sin familj längtar efter att få tillbaka sina krafter och att få använda sin energi till annat än att leta efter boende till familjen. "Jag längtar efter att vila faktiskt, för att slappna av min kropp. [...] Ja. Och att tänka på andra saker. Körkort och jobb, att ha en framtid. Om det inte händer någonting, då är det bättre att ta sitt liv", berättar han.

Rami, som återförenats med sin familj efter att ha kommit till Sverige som ensamkommande, upplever att ansvaret för sin familj är svårt att bära. "Min mamma förstår inte hur det fungerar här i Sverige, vad man ska göra och så. Från första dagen jag hjälper min mamma [...] Det är ett barn som ska hjälpa sin mamma."

Abbas försöker själv hitta en lägenhet till familjen och har letat på olika orter. Han berättar: "Det här är min familj och min mamma, min familj ... jag måste hjälp dem tills de har det bra. Men, det har det inte blivit."

INGEN PLATS ATT PLUGGA

Skolan beskrivs av många barn som en ljuspunkt i tillvaron. "Det går bra med skolan, jag går hela tiden i skolan. Det är trevligt. De har en bra lärare också. Man måste åka till skolan varje dag", säger Rami.

Livssituationen kan både vara en stark drivkraft att klara av skolan men även en anledning till att inte orka. "Jag var väldigt fokuserad, för jag visste hur min situation såg ut och jag var inriktad på att jag måste fixa ett jobb direkt", säger en pojke. Rami känner samma sak: "Om jag tänker på mig själv ... jag måste ha fixat något till mig själv när jag är 20. Jag måste plugga. Att jag kan bättre svenska. Att jag har tagit körkort, jag måste fixa ett jobb, ett extra jobb efter skolan". Rami vill läsa ekonomi på universitetet.

För Tuva blev situationen den omvända: "Jag har inte orkat gå till skolan på ett tag, då frågade min lärare vad som har hänt och

så. [...] Hon sa bara att jag får komma om jag vill berätta. Men jag vill inte." Skolan har varit strulig för Hasna som har bott på många olika ställen. Hon fick självförtroende att gå till skolan när hon bodde på ett HVB där hon trivdes. Nu går hon inte i skolan och det hon saknar för att hon ska fortsätta i skolan är en egen lägenhet där hon kan komma och gå som hon vill. För Abbas är stressen och ansvaret kring familjens situation så påfrestande att han har svårt att koncentrera sig på skolarbetet. "Just nu så kan jag inte sätta mig 20 minuter att ... jag kan inte göra mina läxor, för jag kan inte tänka. Jag har en massa att tänka på", berättar han.

Konkreta omständigheter kan försvåra utbildningssituationen för barnet. På hotellet för bostadslösa kan det vara svårt att plugga och göra läxorna. "[Min syster] har flyttat, hon kunde inte göra läxorna och så, för det var jobbigt, hon bor med min pappa, så nu är vi bara tre hemma", beskriver Milla. För några barn har flytten inneburit en orimligt lång resväg till den gamla skolan. "Jag tycker att det är dåligt att bo här, för det är långt borta från skolan, det tar en timme att gå till skolan, så man får vakna tidigt på morgonen och hinner inte sova klart", berättar Abbas. Ibland får barnet byta skola vilket kan leda till många uppbrott och skolbyten.

För en del barn har utbildningen behövt anpassas efter den nya situationen. "I början när vi hade vräcks så talade jag med min mentor och sa att jag numera bor i en kolonilottsstuga, så du får ursäkta ifall jag inte är allt för alert på lektionerna", berättar Axel. Han beskriver att läraren reagerade med chock: "Hemskt, jobbigt, jag beklagar, kämpa på".

VIKTEN AV LEK OCH VÄNSKAP

Trots beskrivningar av tuffa förhållanden och miljöer som inte är lämpliga för barn finns det också ljusglimtar i barnens berättelser. Barn berättar att det kan finnas roliga stunder på hotellet med lek och gemenskap. Milla berättar att det som gör att hon trivs och känner sig hemma på boendet är "att man leker, och träffar kompisar". Hon berättar att hon tycker det är kul att spela pingis på hotellet för bostadslösa där hon bor. Abdel tycker om att lyssna på musik och spela spel. Milla berättar att Röda korset kommer en gång i veckan och leker med barnen på boendet för att de ska känna sig "typ hemma och så".

Salim har bott på flera olika tillfälliga boenden och beskriver det förra stället han bodde på som ett fängelse, det var helt mörkt. Han trivs bättre där han bor nu, där är det anpassat till barnfamiljer och han får han vara ute och leka hur han vill. Det finns även ett lekrum med tv-spel där barnen får vara.

Fritidsaktiviteter kan vara en frizon när ens boendesituation är jobbig. Hasna åkte till en annan stad för att simma i en klubb. När socialsekreteraren gav avslag fick hon inte gå kvar i klubben eftersom hon inte kunde betala. "Det hade också varit någonting som varit bra att ha som struktur att hålla fast vid när det är jobbigt runtomkring", berättar hon. Att barnen har ett stort behov av stöd är uppenbart

när vi lyssnar till deras erfarenheter. Abbas beskriver hur värdefullt det är att kunna prata med sina vänner: "Flera gånger var jag skitledsen, jag var i Stockholm och de ringde upp mig och jag kunde snacka med dem." Sen berättar han nedstämt att han inte kan vara med sina vänner just nu för att han mår dåligt och inte vill att de ska dras ned.

En pojke berättar att han har vänner som vet om att han har flyttat många gånger. Några barndomskompisar har följt med honom hem och sett att de har varit utan el för att hans mamma inte kunnat betala räkningarna. "Ja, de vet situationen, och så kan man säga några ord om det, sedan så hänger vi bara vidare, så det så liksom. Det räcker så", säger han.

Vänkskapsrelationer kan även spricka på grund av att barnen skäms över boendesituationen. "Min bästa vän, jag lämnade henne för två år sedan, för jag insåg att jag ljög för mycket för henne. Vi är ovänner idag för att jag kan inte säga sanningen till henne", berättar Hasna. Tuva säger att hon skriver med sin kille varje dag, och att de hörs på Skype men att det inte blir så ofta nu eftersom hon aldrig sitter själv. Han känner inte heller till att hon blivit vräkt.

STÖD OCH HJÄLP

"En liten människa som är under 18 år, den ser direkt om du är hjälpsam eller inte, det kan du se utan att säga hej." – Hasna

Socialtjänsten

En viktig aktör i barnens liv är socialtjänsten som har det yttersta ansvaret för att barn och unga ska få växa upp under trygga förhållanden. Trots det beskriver barnen att de inte anser att socialtjänsten är till för dem. De flesta har ingen egen kontakt hos socialtjänsten utan det är föräldrarna som har kontakt. Frågan om boendet diskuteras mellan de vuxna medan barnen ofta lämnas utanför. Aban berättar: "De har bara pratat med min mamma, en gång var jag med henne på ett möte. När vi var där så pratade inte någon med mig, de pratade bara med henne, det var bara fokus på henne." Molly berättar att de inte fått någon hjälp av socialtjänsten fastän de sa att de skulle hjälpa till. Hon menar att socialtjänsten säger att de tänker på barnens bästa, men att de verkligen inte gör det. "De har haft kontakt med mamma. Men de har inte tänkt på oss."

Hasna beskriver att socialtjänsten inte finns där för henne utan för mamma. "Det är som att du jobbar för min mamma ... det syns på dem att ... 'Jaha, det är så här och så här' ... de lyssnar inte på en." Salim berättar att han följer sin pappa till socialtjänsten. Ingen pratar med Salim, men eftersom det inte finns någon tolk får han tolka åt sin pappa. Det känns "sådär".

”Någonstans så bör det ha skett en uppföljning. De vet vilken skola jag går i, vart mor-san jobbar, de skulle kunna be om en adress till det nya stället iallafall. Men det gjorde de inte. Där har det väl brustit. Sex år tog det innan man fick det lite ordnat för sig.”

– Axel

Bristen på information eller till och med felaktig information kan leda till att barn tappar förtroendet för socialtjänsten. ”De typ ljuger. De sade att de skulle hjälpa oss och att vi egentligen inte skulle åka ut”, berättar Molly. Stella berättar att hon hatar socialtjänsten och säger liksom Molly att de ljuger. Hon hade fått veta att hon skulle bo på hotellboendet för bostadslösa i en månad, men nu har det gått två år.

Att inte få någon information om framtiden kan leda till att barnet är oroligt hela tiden. Abbas berättar att han är glad att hans familj har kommit till Sverige men att de inte har det bra. ”De har kommit till ett fritt land men har inte den frihet som de skulle ha. Det känns ungefär som mitt land. Där var det krig, här är det oro för socialen. Jag känner mig som i samma situation som där. Det är ingen som är fri”, säger han.

Barnen berättar att de önskar att familjen fått mer hjälp så att de sluppit hamna i hemlöshet. Ofta har de egna lösningar på situationen såsom att socialtjänsten borde ha kunnat hjälpa till med en hyresinbetalning eller att ordna med ett hyreskontrakt. Det som barnen mest av allt vill ha är en egen bostad och de har mycket svårt att förstå varför detta är omöjligt.

Andra viktiga vuxna

Barn och unga som vi träffat berättar om viktiga vuxna som de mött längs vägen som betytt mycket för dem. En pojke berättar att han mådde väldigt bra när han under ett år var inneboende och hyrde ett rum av en kvinna. ”Det är absolut den bästa lägenheten som jag någonsin bott i, och sedan att hon var en så fantastisk person, så att man hade allting gemensamt, när det kom till musik och konst, politik, smak för mat. Vi vart som två bra polare, fast det skiljer närmare dubbla åldern.”

Saga har haft kontakt med en stödfamilj sedan hon var fem år som har tagit hand om henne. De bodde i ett stort hus, hade husdjur och Saga tyckte det var jättekul att vara där. Hon beskriver dem som en riktig familj, med struktur så som exempelvis mattider vilket hon aldrig har haft. ”Alla tycker det är så kul att mina [biologiska] föräldrar är som de är och att jag har blivit mera ansvarsfull”, säger hon. Hon tror att det är tack vare mamman i stödfamiljen.

Professionella

Annat stöd finns också att få. ”Jag är jättenöjd med att jag fick kontakt med [en barnrättsorganisation]. Det enda som jag har i huvudet, är att det finns någon som kan lyssna på mig, vad jag

säger, att de tror på mig. Jag är en person som ... om de inte tror på mig när jag pratar, det gillar jag inte. Jag vill att någon lyssnar på mig och förstår mig och tror på vad jag säger”, berättar Abbas. Nu har han träffat någon som försöker hjälpa honom att förbättra hans situation.

En del barn har fått stöd i skolan. ”På min skola finns det en jättebra kurator som jag har pratat en del med faktiskt”, berättar Hilda. Ines gillar sin psykolog. Hon tycker att det är skönt och prata och jämför med tidigare: ”Jag vet inte, det kändes lite mer ... nu är det mera prat, förut så var det lite mindre ... Det var lite mera att de ritade på tavlan och sade vad jag skulle göra. Nu får jag prata mera.”

Det spelar ingen roll att jag vet att jag har rättigheter, om jag inte vet hur jag får ta del utav dem. Det har jag kommit på, på senare år.” – En pojke

Rami brukar ofta prata med skolsköterskan. ”Skolsköterskan hjälper mig, hela tiden pratar jag med skolsköterskan. Jag kan inte säga till alla att jag har sådana problem och så.”

Om stödet inte leder till någon förändring kan det medföra att försöken att ta hjälp upphör. Så blev det för Abbas som pratade med många förut: ”Rektorn och alla. Men det är någonting som inte hjälper, vad ska jag prata om?”

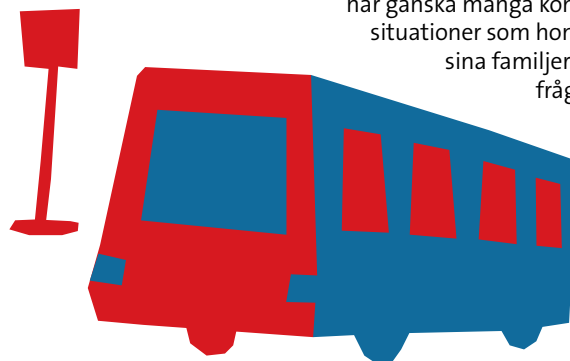
Att återförenas med familjen

Barn som kommit till Sverige som ensamkommande beskriver erfarenheter som skiljer sig från andra barns upplevelser. De har upplevt att de fått ett bra stöd av sina socialsekreterare och gode män under tiden de var ensamkommande. Rami hade samma socialsekreterare i 2–3 år och socialsekreteraren och kontaktpersonen har varit snälla mot honom hela tiden. När hans mamma kom till Sverige försvann allt stöd. ”Socialen var bra på den tiden, men när min mamma kom hit ... okej, min mamma är här, jag är tillsammans med min mamma ... allt problem är klart, men nu fick jag mera problem”, säger Rami.

Ali berättar att han tar hand om sin mamma och missar skolan flera gånger varje månad för att åka med mamman till sjukhuset. Han säger att hans mamma skulle behöva en handläggare hos socialtjänsten och en god man. Det hade han innan familjen kom hit och det behöver även hans mamma menar han.

En som tidigare varit språkrör för hela familjen i kontakterna med socialtjänsten men nu inte längre orkar utan ringer tolk om mamma behöver är Abbas. Han berättar att han har ganska många kompisar som befinner sig i liknande situationer som honom då de har återförenats med sina familjer. ”Problemet började därifrån. Jag frågade mina kompisar ... alla fick sina

lägenheter. Men min social säger inte det, de säger att vi ska hitta en lägenhet själva. Min social, de gör ingenting.”

Joonas Terje:

”Det viktigaste är att det finns en planering”

Under 2013 genomförde Inspektionen för vård och omsorg (IVO) en omfattande tillsyn av tillfälliga boenden i Malmö stad. I tillsynen, som fokuserade på hur barnperspektivet beaktades i nämndernas arbete samt hur barnens behov av en skälig levnadsnivå tillgodosågs, fann IVO stora brister i socialtjänstens arbete med hemlösa barn.

Joonas Terje är enhetschef på IVO:s avdelning syd. Han berättar att den mest övergripande bristen var att det saknades riktlinjer för hur socialtjänsten skulle hantera och fokusera på barnens behov.

– I relationen till barnen brast det i att socialtjänsten inte gav barnen relevant information. Barnen fick inte veta vad som höll på att hända, vad det kunde innebära, vad de hade för rättigheter och så vidare, säger Joonas Terje.

Joonas Terje menar att det är viktigt att socialtjänsten undersöker barnens behov – särskilt då föräldrarna ofta befinner sig i en kaotisk situation och kanske inte alltid tänker på barnen.

– Om inte föräldrarna tänker på barnet så måste ju socialtjänsten göra det. Då måste man först informera barnen och sedan se till att de på något sätt kommer till tals. Och där brast det också. Barnens röster syntes inte någonstans, eller var väldigt sparsamma, i utredningar och annan dokumentation som vi granskade.

I sin tillsyn hittade IVO dessutom boenden som inte kunde sägas uppfylla en skälig levnadsnivå utifrån ett barnperspektiv. Skälig levnadsnivå för barn är enligt IVO att ha en egen sovplats, att det finns hygienutrymme av god standard och att barn ska känna sig trygga.

– Det ska till exempel inte finnas vuxna med missbruksproblematik i samma miljö som barnen, säger Joonas Terje.

Utöver detta ska barnen också ha tillgång till någon yta för lek och samvaro. De ska kunna träffa kompisar, vara för sig själv, och ha möjlighet att läsa läxor och vila i avskildhet utan att bli störd av andra.

Vad händer om ett boende inte lever upp till detta?

– Enligt vår bedömning är bristen på dessa saker en riskfaktor för att barnen ska få en otrygg uppväxt och en tillvaro som kan skapa både psykiska, och på sikt, fysiska besvär och sociala svårigheter.

Även om det är tänkt att vara en kortvarig lösning visade

Joonas Terje är enhetschef på IVO

IVO:s granskning att många barn bodde oskäligt länge i tillfälliga boenden. I vissa fall rörde det sig om över ett års tid. Exakt hur länge som är skäligt att ett barn bor i dessa boendeformer är svårt att säga menar Joonas Terje. Det beror mycket på problematiken och behoven i det enskilda fallet.

– Men det viktigaste är att det finns en planering. Även om det kan vara under en tid som känns lång så är det viktigt att det inte är som ett stort frågetecken i framtiden. Att det upplevs som tillfälligt är en viktig faktor i det hela och då måste barnen få information om vad det är som händer, hur länge det ska vara så här och vad som sker sedan.

Efter genomförd tillsyn fick varje stadsområde en återföring och ett beslut av tillsynsresultatet från IVO. Sedan skulle de återkomma med en beskrivning av vilka åtgärder de tänkte vidta. Joonas Terje berättar att de flesta då hade sett över hur de kunde förtydliga barnperspektivet i sina riktlinjer och ledningssystem, men också i samtal med berörd personal och chefer.

– Vi hade också en återföring till de högre cheferna i stadsområdena och bjöd in till en dialog med kommunstyrelsens ordförande, delar av hennes stab och berörda parter. Vi lämnade över bollen till dem helt enkelt. Sedan har vi tyvärr inte haft någon uppföljande tillsyn, mycket på grund av flyktingsituationen som uppstod hösten 2015, säger Joonas Terje.

Barnombudsmannen om hemlöshet

Det finns väldigt lite samlad kunskap och forskning om de hemlösa barnen och deras situation. De kartläggningar som finns är huvudsakligen lokala och saknar en enhetlig definition. Trots att Socialstyrelsen år 2011 konstaterade att över 500 föräldrar med daglig omvårdnad om barn levde i akut hemlöshet och att lika många hade kortvariga kontrakt/inneboende hos släktingar och vänner så berörs dessa familjers situation mycket kortfattat i rapporten.¹¹⁷ Socialstyrelsen redovisar dessutom antalet föräldrar, men har inga uppgifter på antalet berörda barn som sannolikt var högre. En svensk studie från 2007 har dock gjorts där barn som bodde i olika tillfälliga boenden som var hemlösa enligt Socialstyrelsens definition intervjuades. Vräkning var orsaken till hemlösheten för flera av barnen.¹¹⁸ I Socialstyrelsens kartläggning är den vanligaste orsaken till hemlöshet bland barnfamiljer att familjen inte blivit godkänd på den ordinarie hyresmarknaden, men även vräkningar, separation och våld i hemmet är vanliga orsaker.¹¹⁹ I de senaste lokala kartläggningarna från Stockholm och Malmö förefaller fler av de hemlösa vara personer som aldrig etablerat sig på den reguljära bostadsmarknaden.¹²⁰ Gemensamt för kartläggningarna är att majoriteten av de hemlösa barnfamiljerna har försörjningsstöd och därmed en mycket svag ekonomi.

Vi har i denna rapport koncentrerat oss på de barn som lever i akut hemlöshet och eget ordnat, kortsiktigt boende vilket motsvarar kategori 1 och 4 i Socialstyrelsens definition och kategori 2, 3 och 4 i ETHOS.¹²¹ Oavsett om de barn vi talat med upplevt en vräkning eller aldrig kommit in på bostadsmarknaden påminner deras berättelser om varandra vad gäller den fundamentala osäkerheten kännetecknat av ett ambulerande boende med upprepade flyttar och extrem trångboddhet. Den stora skillnaden mellan grupperna är att barnen på hotell och vandrarhem för bostadslösa ofta är kända av socialtjänsten medan mycket tyder på att de barn som har föräldrar som ordnar boendet

själva har liten eller ingen kontakt med socialtjänsten. De senare förlitar sig istället på ett socialt skyddsnät av privata kontakter, lärare och andra vuxna. Det sociala skyddsnätet innebär dock att dessa barn riskerar att bli osynliga för myndigheterna.¹²²

Det finns ingen samlad bild över hur många barn som befinner sig i det som definieras som akut hemlöshet men den statistik som finns tillgänglig visar dock på en kraftig ökning. I exempelvis Malmö har antalet hemlösa barn blivit 30 gånger fler sedan 2005.¹²³ Den tidigare hemlöshets-samordnaren såg liknande tendenser och menade att det främst berodde på den allmänna bostadsbristen då det helt enkelt inte finns några andra bostäder att erbjuda.¹²⁴ Barnombudsmannen anser därför att enhetlig nationell statistik över hur många barn och unga som befinner sig i tillfälliga boendelösningar måste samlas in årligen.

Enligt artikel 27 i barnkonventionen ska konventionsstaten bistå, och vid behov tillhandahålla, materiellt bistånd för att upprätthålla barnets levnadsstandard. Särskilt i fråga om mat, kläder och bostad. Enligt barnkonventionen är bostad en grundläggande faktor för att barnets rätt till tillräckligt god levnadsstandard ska tillgodoses. Enligt FN:s barnrättskommitté ska rätten till bostad tolkas som en rätt att bo någonstans i trygghet, fred och under värdiga former. Vidare betonar kommittén att rätten till bostad hänger samman med alla andra rättigheter i barnkonventionen.¹²⁵

Barns hälsa, lärande och allmänna välbefinnande påverkas starkt av kvalitén på bostäderna de bor i. Bristen av en adekvat bostad, påtvingad flyttning eller hemlöshet tenderar att ha en djupgående påverkan på barn utifrån deras särskilda behov. Detta påverkar deras utveckling och åtnjutande av mänskliga rättigheter, inklusive rätten till utbildning, hälsa och personlig säkerhet.¹²⁶ Hemlöshet har särskilda effekter på barn, innebär risker för deras tillväxt, utveckling och säkerhet. Hemlösa barn kan bli sårbara för

¹¹⁷ Socialstyrelsen. Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. 2011. ¹¹⁸ Andersson, G & Svärds, H. Barn utan hem: olika perspektiv. 2007, s 144. ¹¹⁹ Socialstyrelsen. Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. 2011. ¹²⁰ Socialförvaltningen Stockholm stad, Rapport om familjer i Stockholm stad som saknar stadigvarande bostad, 2015 ; Malmö stad. Kartläggning av hemlösa i Malmö 2015, 2015. ¹²¹ Kategorierna överlappar ofta varandra och den som bor i tillfälliga boenden lever dessutom ofta i ett inadekvat boende som motsvarar kategori 4 i ETHOS. ¹²² I Malmö stads kartläggning av hemlösa i Malmö 2015 framgår det att det endast är barnfamiljer som sökt hjälp av socialtjänsten eller är uteliggare som kommer in i statistiken. ¹²³ Malmö stad. Kartläggning av hemlösa i Malmö 2015, 2015. ¹²⁴ Regeringskansliet. Bostad sökes. Slutrapport från den nationella hemlöshets-samordnaren, 2014, s 21. ¹²⁵ FN:s barnrättskommitté. Rapport från den elfte sessionen, januari 1996. CRC/C/50 s 77 och 79. ¹²⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights . UN Habitat, The right to adequate housing. Fact sheet No 21 (revi). s 18.

en mängd emotionella problem, inklusive ångest, sömnsvårigheter, aggression och utåtagerande. Deras tillgång till grundläggande tjänster såsom sjukvård och utbildning kan också bli allvarligt försämrade om de inte har någon fast adress.¹²⁷ Målsättningen måste vara att vi inte ska ha några hemlösa barn i Sverige.

Då hemlöshet för barn är nära förknippad med ekonomisk utsatthet blir bördan dubbel. Att drabbas av fattigdom kan leda till att barns hälsa och utveckling allvarligt hämmas.¹²⁸ En uppväxt i relativ fattigdom undergräver barns välfärd, sociala integration och självkänsla, och minskar möjligheterna till lärande och utveckling. Att växa upp i absolut fattigdom har ännu allvarligare konsekvenser – det hotar barns överlevnad och hälsa, samt undergräver den grundläggande livskvaliteten.¹²⁹ De ökande inkomstklyftorna och den dubbla utsattheten gör att de hemlösa barnen riskerar att drabbas av både relativ och absolut fattigdom.

Den dåliga ekonomin är en faktor som bidrar till svårigheter med att skaffa bostad. En annan är att fastighetsägarna/hyresvärdarna har höjt trösklarna för att komma in på den ordinarie bostadsmarknaden. Små eller obefintliga marginaler ökar också sårbarheten för de som fått ett kontrakt och en tillfällig kris riskerar att leda till att familjen förlorar kontraktet. Om föräldern har en betalningsanmärkning sedan tidigare kan det vara oerhört svårt att få ett nytt boende.¹³⁰

Barnombudsmannen har träffat barn som bott flera år på olika hotell eller vandrarhem för bostadslösa. Anledningen till att barnen hamnat i olika former av hemlöshet varierar men vi ser att barnen många gånger är medvetna om situationen i större utsträckning än vad de vuxna tror. Boendet är ofta tänkt som en akut lösning men har istället blivit en mer eller mindre permanent situation. Det bristfälliga boendet och den dåliga ekonomin påverkar alla aspekter av barnets liv.

FN:s barnrättskommitté rekommenderar att konventionsstaten avsätter mer mänskliga, tekniska och ekono-

miska resurser och utreder grundorsakerna till fattigdom i syfte att stärka strategierna och åtgärderna för att bland annat stärka program till stöd för behövande familjer, i synnerhet ensamstående familjer och de som lever under svåra socioekonomiska eller andra förhållanden samt att barnets rätt till lämpligt boende alltid respekteras.¹³¹

TRÅNGBODDHETENS EFFEKTER

Många barn påverkas negativt av att bo i dessa tillfälliga boenden. Ett ord som återkommer i våra samtal med barn är ”jobbigt”. Det är jobbigt att bo såhär. Det är jobbigt att dela kök med andra och det är jobbigt att komma hem till ett trångt rum som delas med resten av familjen. Det är också jobbigt att komma hem och sätta sig bland alla andra som också bor där. Barnen beskriver hur de mår dåligt, är deprimerade, använder droger. Vissa är arga och ledsna och kommer inte ur sängen på hela dagen. Aptiten försvinner och barn berättar om hur deras föräldrar blir oroliga av att se dem må dåligt. Det förekommer även att barn trakasseras på grund av barnets funktionsnedsättning.

Vidare beskriver barn och unga att trångboddheten påverkar vardagslivet. Det är svårt att sova när andra barn skriker och är ledsna. När hela familjen bor i samma rum är det svårt att läsa läxor och det finns inget utrymme för egen integritet. Att dela toalett och dusch med okända vuxna kan upplevas som både äckligt och otryggt. Detta är något som särskilt lyfts fram av flickor. Enligt kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är kvinnor särskilt sårbara och hemlösa kvinnor löper en extra risk att bli utsatta för våld eller sexuella övergrepp.¹³² Familjen delar ofta kök med andra vilket kan skapa konflikter och slitningar mellan boende och mellan familjemedlemmar.

Barnombudsmannen har även lyssnat till barn som bott i lägenheter som socialtjänsten har ordnat. Trots föreställningar om att situationen för barnet förbättras när de får ett kontrakt via socialtjänsten visar barnens berättelser att otryggheten finns kvar. Plötsligt ska en annan,

¹²⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. UN Habitat. Commissioner for Human Rights, The right to adequate housing. Fact sheet No 21 (rev1). s 20. ¹²⁸ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 4 (2003) om ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter. P 38. ¹²⁹ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 7 (2005) om genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom. P 26. ¹³⁰ Boverket. Någonstans att bo. 2007. ¹³¹ FN:s barnrättskommitté. Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport 2015. p 48. ¹³² Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Sixteenth session, General comment No 7 (1997). The right to adequate housing (art. 11 (1) of the Covenant): Forced evictions, p 10.

helt främmande, familj flytta in i den lilla lägenheten som barnen trodde var deras. Det blir trångt och rörigt. Småbarn springer omkring och skriker. Hela familjen får dela på ett rum precis som på hotellet för bostadslösa. Barnets möjlighet att kunna förutse vad som kommer att hända försvinner, vilket medför en känsla av otrygghet. Vi har också mött barn som hamnat i hemlöshet och osäkra boenden efter att familjen avhysts. Barnombudsmannen anser att hemlösa barnfamiljer måste erbjudas adekvat stöd och ett eget boende som uppfyller kraven på en skälig levnadsstandard.

Familjerna i hemlöshet kan ofta ha ett stort stödbehov utöver hjälp med bostaden enligt Socialstyrelsen. De talar om paketlösningar för föräldrarna där budget- och skuldrådgivning kombineras med bistånd till skulder, insatser för sociala problem och hjälp med sysselsättning.¹³³ Det är viktigt att komma ihåg barnen i detta och försäkra sig om att även de får det stöd de behöver.

Det är häpnadsväckande hur frånvarande socialtjänsten är i barnens berättelser. Barn som bor i tillfälliga boendelösningar beskriver att de inte vet hur länge de ska bli kvar på boendet eller varför de ens bor där. Det är mycket svårt för barnen att förstå varför vissa familjer får flytta och andra blir kvar. Barnet får inga frågor från socialtjänsten och har heller ingen möjlighet att ställa frågor. Det blir tydligt att frågor om ekonomi och bostad ses som en vuxenfråga även om det framgår av Socialstyrelsens rekommendationer att när en utredning om ekonomiskt bistånd berör barn ska socialtjänsten ta hänsyn till barnets situation. Socialtjänsten ska alltid beakta barnets bästa och dokumentera på vilket sätt det har skett.¹³⁴ Barnombudsmannen anser att barnets rätt att bli hörd, i enlighet med artikel 12 måste stärkas och förtydligas. Artikel 12 i barnkonventionen säger att barnet har rätt att komma till tals och få sina åsikter beaktade i frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För att barnet ska kunna föra fram sina åsikter krävs att barnet får relevant information, på ett sätt som barnet förstår, och ges möjlighet att ställa egna frågor.¹³⁵

Barnombudsmannen finner exkluderingen av barn och unga i frågor som rör ekonomi och boende djupt problematiskt. Särskilt med tanke på de långtgående effekter som detta kan få på barnens liv. Att inte inkludera barnen i processen anser Barnombudsmannen strida mot barnkonventionens grundprinciper.

Barnombudsmannen anser att socialtjänsten måste garantera familjen ett långsiktigt boende som är tryggt och som ger utrymme för vila, lek och studier. Socialtjänsten

ska, så långt det är möjligt och är till barnets bästa, arbeta för att motverka uppbrott från skola, förskola och vänner.

OTRYGGA MILJÖER

Barn och unga berättar att de ofta placeras i miljöer som vid sidan av stressen med att bo trångt och sakna eget utrymme även upplevs som otrygga. Maten tas upp som ett exempel av barnen på en situation där det lätt uppstår konflikter. Barnen beskriver att andra lagar "äcklig" mat som luktar i de gemensamma utrymmena, men de beskriver även hur andra klagar på maten som deras föräldrar lagar.

Barn är mycket kritiska mot att vuxna med sociala problem, missbruk och psykisk ohälsa placeras tillsammans med barnfamiljer. Barn vi har mött berättar om hur de blivit erbjudna droger på boendena och förmedlar även en oro för risken att de yngre barnen på boendet ska råka få i sig droger av misstag. Vi har även hört berättelser om hur barnen har sett vuxna som försökt att ta sitt liv. Vidare berättar barnen om människor som skriker så att de blir rädda.

Artikel 33 i barnkonventionen handlar främst om barn som själva missbrukar droger, men innebär också en skyldighet för staten att skydda barn från användningen av narkotika. Med tanke på det ansvaret kan det ifrågasättas hur barnfamiljer kan placeras på samma boenden som vuxna missbrukare. Det är illa nog att vuxna använder droger, men barn kan få men för livet om deras psykiska eller fysiska utveckling skadas. Därför måste staterna skydda barn mot droger genom att vidta alla lämpliga åtgärder.¹³⁶ Barnombudsmannen anser att det är oacceptabelt att barn och unga som är hemlösa placeras i otrygga miljöer.

RELATIONER, LEK OCH FRITID

Det är inte svårt att förstå att det kan vara problematiskt att ta hem kompisar när boendet upplevs som otryggt och trångt. Barn och unga berättar däremot att leken och gemenskapen med andra barn på boendet är det som genererar glädje och livskvalitet. Utan leken blir livet mörkt. Men barnen beskriver att vissa boenden är mer anpassade till barn än andra. Det kan exempelvis handla om att det finns ett rum där barnen kan spela tv-spel eller att det finns utrymmen, både ute och inomhus, där de kan springa och röra på sig. Vi har lyssnat till barn som berättat att de varit på boenden som inte varit anpassade för barn och där de exempelvis inte får störa. Fritidsaktiviteter beskrivs också som en frizon där barnet kan andas och får tänka på annat en stund.

¹³³ Socialstyrelsen. Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden. 2011. ¹³⁴ Socialstyrelsen. Ekonomiskt bistånd – handbok för socialtjänsten. 2013 ¹³⁵ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 12 (2009). Om barnets rätt att bli hörd. ¹³⁶ UNICEF. Handbok om barnkonventionen. 2008.

Barnombudsmannen anser att det är av stor vikt att barn får möjlighet att utöva sin rätt till lek, vila och fritid så som den uttrycks i artikel 31 i barnkonventionen. FN:s barnrättskommitté är bekymrad över att dessa rättigheter inte ges större vikt i konventionsstaterna och att vissa grupper, bland annat fattiga barn, har svårt att åtnjuta dessa rättigheter.¹³⁷ Precis som kost, boende, hälsovård och utbildning så är vila och fritid lika grundläggande för barns utveckling. Utan tillräcklig vila har barn inte nog med energi, motivation samt fysisk och psykisk förmåga att delta och lära sig på ett meningsfullt sätt. FN:s barnrättskommitté lyfter fram att det kan få oåterkalleliga fysiska och psykologiska konsekvenser för barnets utveckling, hälsa och välbefinnande om barnet förvägras vila.¹³⁸

Enligt FN:s barnrättskommitté visar forskningsrön att lek är centralt för barnets spontana drift att utvecklas, och att det spelar en betydelsefull roll för hjärnans utveckling, särskilt tidig ålder. Leken är en grundläggande och livsviktig dimension av barndomens nöje, samt en avgörande del av den fysiska, sociala, kognitiva, emotionella och andliga utvecklingen.¹³⁹ Genom att det finns tillfällen att utöva kompetens via lek som barn själva initierar främjas motivation, fysisk aktivitet och utveckling av färdigheter.¹⁴⁰ Barn söker sig till lek, oavsett vilka miljöer de befinner sig i och måste därför ha en säker miljö fri från social skada och våld samt en miljö som är tillräckligt fri från fysiska faror för att barnen ska kunna röra sig fritt och tryggt i sina närmaste omgivningar. Barn måste också ges möjligheter att ha sitt eget utrymme och sin egen tid för att skapa och omvandla sin egen värld med hjälp av fantasin och språket.¹⁴¹ En alltför låg levnadsstandard, osäkra eller trångbodda förhållanden, riskabla och ohygieniska miljöer är exempel på omständigheter som kan begränsa eller eliminera barns möjligheter att åtnjuta sina rättigheter enligt artikel 31.

Barnombudsmannen anser att det är av största vikt att barnets rätt till lek, vila och fritid säkerställs även för hemlösa barn och för barn som bor i tillfälliga boendelösningar. För hemlösa barn i ekonomiskt utsatthet kan aktiviteter utanför hemmet vara ett viktigt andningshål. Dessa aktiviteter kan ibland ligga långt från ett tillfälligt boende, men det är viktigt att det tas särskild hänsyn till att dessa barn får en kontinuitet i denna typ av verksamhet om barnet önskar.

SKOLA

När boendet havererar blir skolan ofta den fasta punkt som står för trygghet och kontinuitet för barnet. Skolan beskrivs som en ljuspunkt som prioriteras och dit barnen går varje

dag. Den osäkra boendesituationen kan vara en drivkraft för att fullfölja studier så att barnet i förlängningen kan skaffa sig ett jobb för att inte hamna i samma sits. Barnen vi har lyssnat till berättar om många flyttar. Forskning visar att det sällan tas hänsyn till var barnen går i skolan när barnet flyttas vilket medför att många barn får långa resvägar till skolan och i vissa fall helt slutar att gå dit.¹⁴² Även för barn som försöker sköta sin skolgång innebär både trångboddheten och otryggheten att det är svårt att få ro att göra sina läxor. Ofta leder det till att barnet presterar sämre än vad som annars skulle ha gjorts.¹⁴³ Detta strider mot artikel 28 i barnkonventionen om barnets rätt till utbildning och lika möjligheter. I och med detta förstärks det utanförskap som hemlösheten skapar genom att barnen ges sämre förutsättningar att klara av skolan och bygga trygga kamratrelationer i sitt närområde. Det skapar således en social isolation i kombination med ett undermåligt boende.

ANSVAR OCH VIKTIGA VUXNA

Vi har lyssnat till barn som berättar att de tar ett stort ansvar för familjen vilket slukar en stor del av deras tid och energi. Det handlar bland annat om barn som kommit till Sverige som ensamkommande och som berättar att de haft ett bra stöd under den tiden. När resten av familjen har kommit till Sverige försvinner stödet, då blir det föräldrarnas ansvar att ta hand om familjen. Barnen beskriver hur de sätts i en svår situation då de å ena sidan antligen är tillsammans med sina familjer igen, men samtidigt har det plötsligt ansvaret för hela familjen då de börjat lära sig språket och hur samhället fungerar. Barnen används som tolkar åt sina föräldrar och missar skolan. De har flytt från krig och andra hemsckheter men det blir inte riktigt som de tänkt sig här.

Det kan även handla om barn som tar ett stort ansvar för familjens flyttar.

När vi pratar om framtiden kan det också se mörkt ut. Safi berättar att hennes mamma är gammal och sjuk. Hon vet att föräldern behöver ett jobb för att få en lägenhet men hennes mamma kan inte jobba.

Behovet av att det finns vuxna utöver föräldrarna som barnet kan lita på och få stöd av är stort. Flera av barnen berättar om personer som är viktiga i deras liv och som har funnits där för dem när det är tufft. Exempelvis kurator på skolan, skolsyster, psykolog, stödfamilj och en barnrättsorganisation. Det viktigaste barnen beskriver är känslan av att bli lyssnad på och att bli tagen på allvar. Om hjälpen inte leder någon vart finns risken att barnet slutar be om hjälp.

¹³⁷ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 17 (2013). Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31 i barnkonventionen) p2,3. ¹³⁸ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 17 (2013). Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31 i barnkonventionen) p13. ¹³⁹ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 17 (2013). Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31 i barnkonventionen) p9, 14c. ¹⁴⁰ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 17 (2013). Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31 i barnkonventionen) p8. ¹⁴¹ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 17 (2013). Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31 i barnkonventionen) p32. ¹⁴² Andersson, G. & Swärd, H. "Barn utan hem", Studentlitteratur AB, 2007. ¹⁴³ Spånga–Tensta stadsdelsnämnd. Underlag för budget 2017 med inriktning 2018 och 2019. 2016.

Barnombudsmannens förslag

Barn har i enlighet med artikel 27 i barnkonventionen rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Staten har ett ansvar att bistå föräldrarna om det behövs, särskilt när det gäller bostad. En skäligen levnadsstandard är en förutsättning för artikel 6 om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling.

1. ALLA BARN HAR RÄTT TILL ETT LÅNGSIKTIGT OCH TRYGGT BOENDE

Alla barn har rätt till ett tryggt och långsiktigt boende. Vi anser att det behöver tillsättas en statlig utredning för att se över vilka åtgärder och eventuella förändringar i lagstiftningen som behövs för att säkerställa att barn inte lever i hemlöshet och att vräkningar som berör barn förebyggs effektivare. Utredningen bör särskilt beakta:

– att nationell statistik tas fram så att det finns möjlighet att följa utvecklingen av hemlöshet bland barn

FN:s barnrättskommitté är tydlig med att konventionsstaterna ska ha en god uppfattning om barns levnadssituation i landet. Jämförbara data som kan granskas bidrar till ökad öppenhet, minskad risk för rättsövergrepp och ökar tilltron till rättsstaten. Enligt artikel 4 i barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna enligt konventionen. Barnombudsmannen anser därför att enhetlig nationell statistik över hur många barn under 18 år som placeras i tillfälliga boendelösningar måste samlas in. I statistiken bör det även finnas uppgifter om hur länge barnet vistats på boendet.

– att inget barn vräks till hemlöshet

Inget barn ska kunna vräkas till hemlöshet. Möjligheten att förlänga återvinningsfristen i syfte att skapa längre tid för socialtjänsten att arbeta vräk-

ningsförebyggande måste utredas. Socialtjänsten måste garantera akut hemlösa familjer ett långsiktigt boende som är tryggt och som ger utrymme för vila, lek och studier. Socialtjänsten ska, så långt det är möjligt och är till barnets bästa, arbeta för att motverka uppbrott från skola, förskola och vänner.

– att hemlösa barnfamiljer erbjuds ett långsiktigt boende

Barn berättar om hur tiden i osäkra boenden påverkar dem. Ångest, depression och att barn gör sig själva illa återkommer i berättelserna. Trångboddheten och osäkerheten påverkar barnets skolgång och möjlighet att känna trygghet, vila och kunna vara ifred.

Barnombudsmannen anser därför att socialtjänsten måste garantera familjen ett långsiktigt boende som är tryggt och som möjliggör studier, fritid och vila. Socialtjänsten ska, så långt det är möjligt och är till barnets bästa, arbeta för att motverka uppbrott från skola, förskola och vänner.

2. SKÄRPSTA KRAV PÅ VRÄKNINGSFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Barnets möjlighet till utveckling försämras radikalt på flera olika plan av en vräkning. Barnets psykiska hälsa och utbildningssituation kan påverkas negativt och vräkningen kan bli början på en lång period av hemlöshet. Enligt artikel 12 i barnkonventionen ska konventionsstaterna tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Barnombudsmannen anser att den reglering som tydliggör kommunernas skyldighet att arbeta vräkningförebyggande ska säkerställa barnets rättigheter under processen samt garantera ett tryggt boende om en vräkning trots insatser ändå inte har kunnat undvikas. Stödet kring familjen måste ofta

vara mer omfattande än att lösa den akuta situationen. Barnombudsmannen anser att:

– En vräkningsförebyggande bestämmelse ska införas i socialtjänstlagen (SoL). Socialtjänsten ska vara skyldig att arbeta uppsökande och förebyggande när en familj med barn riskerar att vräkas. Om en vräkning ändå kommer till stånd måste det regleras att socialtjänsten ska följa upp barnets situation efter vräkningen genom att bland annat prata med barnet.

– Regleringen måste tydliggöra vad som ska ingå i ett vräkningsförebyggande arbete. Det måste framgå att kommunen till det yttersta av sin förmåga ska arbeta för att motverka vräkningar av barnfamiljer, en barnkonsekvensanalys ska genomföras av samtliga berörda myndigheter och att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barnet. Socialtjänstens möjlighet att betala hyran direkt till hyresvärderna för familjer som riskerar att vräkas behöver förtydligas.

Barn har rätt att få information och att bli hörd i alla delar av vräkningsprocessen. Alla vräkningshotade familjer ska erbjudas stöd av kommunens budget- och skuldrådgivare. För att säkerställa att familjen har relevant stöd vid hot om vräkning anser vi att socialtjänsten alltid ska informeras enligt 14 kap 1 § SoL.

3. BARN FÅR ENDAST PLACERAS I TILLFÄLLIGA LÖSNINGAR SÅSOM AKUTBOENDE, HOTELL ELLER VANDRARHEM SOM SÄRSKILT RIKTAR SIG TILL HEMLÖSA OM DET ÄR KORTVARIGT OCH TRYGGT

Att bo på hotell eller vandrarhem kan låta trevligt, som att vara på semester. Men barn berättar hur de placerats på boenden som upplevs som trånga,

otrygga och äckliga. De bor även tillsammans med vuxna som har ett pågående missbruk eller på andra sätt inte mår bra. Relationer och skolgång påverkas ofta negativt. Barnombudsmannen anser att detta strider mot barnets rätt till ett tryggt och långsiktigt boende. FN:s barnrättskommitté poängterar att barnets rätt till trygghet, utveckling liv och fritid ska respekteras.¹⁴⁴

Det kan finnas situationer när barn snabbt måste få skydd och då lösningen i väntan på ett bättre alternativ är att barnet får bo i ett tillfälligt boende. Det kan exempelvis handla om situationer där det har förekommit våld i hemmet.

Även ett tillfälligt boende måste uppfylla vissa grundkrav. En förutsättning är att boendet är tryggt och lämpligt för barn. Barn ska inte få placeras på boenden bland vuxna som till exempel har ett pågående missbruk.

Utgångspunkten för ett tillfälligt boende är redan i dag att barnen ska bo där enbart under en kort tid, men vi har mött barn som har bott på denna typ av boenden i månader och till och med år. Barnen beskriver att de inte fått någon information om hur länge de ska stanna. Vi anser att det behöver införas en tidsgräns för hur länge barn ska få vara placerade i tillfälliga boenden såsom akutboende, jourboende, hotell eller vandrarhem som särskilt riktar sig till hemlösa. En lämplig gräns kan vara fjorton dagar varefter en avvikelse från denna tidsgräns ska behöva följas upp och granskas.

¹⁴⁴ FN:s barnrättskommitté. Allmän kommentar Nr 17 Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet (artikel 31 i barnkonventionen) p13.

barnombudsmannen.se/max18